

Gminny Program
Opieki nad Zabytkami
Gminy Wolsztyn

na lata 2021-2024

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	3
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.	3
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE.....	4
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	7
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	14
6. OBSZARY NAJWIĘKSZEGO ZAGROŻENIA DLA ZABYTKÓW W GMINIE WOLSZTYN.....	78
7. ANALIZA SWOT MOCNYCH I SŁABYCH STRON OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY WOLSZTYN	80
8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE I HARMONOGRAM DZIAŁAŃ W LATACH 2021-2024.....	84
9. MONITORING DZIAŁANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.	85
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	85

1. WSTĘP

Ochrona i opieka nad zabytkami należy do ustawowych zadań własnych samorządów wszystkich szczebli. Na poziomie gminy podstawowym dokumentem określającym w tym zakresie kierunki działań samorządu jest gminny program opieki nad zabytkami. Opracowanie gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Wolsztyn na lata 2021-2024 poprzedzono ogólną analizą stanu zachowania obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Bardziej szczegółowo zostały omówione obiekty stanowiące własność Gminy. Obecny dokument stanowi aktualizację gminnego programu opieki nad zabytkami obowiązującego w latach 2017-2020 i zawiera również nowe zagadnienia związane z ochroną dziedzictwa niematerialnego. Przedstawione założenia programowe uwzględniają wytyczne zawarte w programach na poziomie krajowym i wojewódzkim oraz są spójne z ogólną strategią rozwoju Gminy Wolsztyn. Program określa organizację i zasady finansowania systemu ochrony i opieki nad zabytkami w zakresie należącym do kompetencji samorządu gminnego.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie i opiece nad zabytkami (uozoz), która w art. 87 obliguje wójta (burmistrza, prezydenta) do sporządzenia na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami. Określa ona sposób jego przyjęcia w formie uchwały przez radę gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z realizacji programów wójt (burmistrz) sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy. Przyjęty program ogłasza się w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami podstawą merytoryczną sporządzenia programu do opieki nad zabytkami jest ewidencja zabytków. Ustalenia obowiązującego gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Program opieki nad zabytkami powinien w szczególności zawierać (art. 87 ust. ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami):

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,

- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć mających na celu tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Ochrona i konserwacja zabytków jest istotnym elementem polityki Państwa w dziedzinie kultury. Konstytucje RP zawiera art. 5 o treści: „Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego rozumiejąc zabytki jako dobro wspólne”. Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. **W myśl ustawy opieka nad zabytkami sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku** i polega na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku, prowadzenia przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczeniu i utrzymaniu zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie, korzystaniu z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości, popularyzowaniu i upowszechnieniu wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zawiera definicję określenia - **zabytek**, jako - **nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością, stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.**

Zabytki w Polsce podlegają ochronie bez względu na stan zachowania. Zabytki zdefiniowano i podzielono na grupy - zabytki nieruchome, zabytki ruchome, zabytki archeologiczne. Ochronie ustawowej mogą także podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formami ochrony zabytków określonymi w art. 7 ustawy o ochronie zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,

- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Organami ochrony zabytków w Polsce, z mocy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami są:

- Minister Kultury, w imieniu którego zadania i kompetencje, dotyczące ochrony zabytków, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków,
- wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje we wspomnianym wyżej zakresie wykonuje wojewódzki konserwator zabytków, który kieruje wojewódzkim urzędem ochrony zabytków.

Zadania wojewódzkich konserwatorów zabytków, działających w imieniu wojewody mogą realizować również konserwatorzy samorządowi na obszarze gminy lub powiatu. Wojewoda na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu ochrony zabytków, w tym wydawania decyzji administracyjnych gminom i powiatom (art. 96 ust.2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz art. 20 ustawy o wojewodzie i administracji rządowej w województwie). Wyjątkiem są sprawy dotyczące prowadzenia rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz wydawanie decyzji w tym zakresie, które należą do wyłącznej kompetencji wojewódzkich konserwatorów zabytków.

Wykonywanie zadań w zakresie opieki nad zabytkami jest jednym z ustawowych zadań własnych samorządu gminnego. W ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wyszczególniono m. in. takie zadania:

- utworzenie parku kulturowego (art. 7 pkt 3, art. 16 i 17),
- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków (art. 22 ust.4, 5 i 6),
- sporządzenie gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87),
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków, znajdujących się na terenie gminy. Tryb i zasady udzielania takich dotacji należy określić w drodze uchwały rady gminy (art. 81),

- przekazywanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętych zawiadomień o odkryciu przedmiotu o cechach zabytku lub znalezieniu zabytku archeologicznego (art. 32 ust.2),
- do obowiązków gminy należy opracowanie planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz coroczna jego aktualizacja. Plany ochrony powinny uwzględniać zabytki stanowiące własność gminy

Do obowiązków samorządu gminnego należy ponadto uwzględnienie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji (art. 18 ust.1):

- strategii rozwoju gmin,
- studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin,
- miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zabytkowe nieruchomości stanowiące własność samorządu gminnego mogą być przedmiotem obrotu, którego zasady regulują przepisy art. 13 ust. 4 i 5 ustawy o gospodarce nieruchomościami z dnia 21 sierpnia 1997 r. W szczególności:

- zamiana, darowizna lub oddawanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, a także wnoszenia tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Do obowiązków samorządu gminnego jako organu administracji publicznej należy podejmowanie działań mających na celu ochronę zabytków, co wynika z 4 art. ustawy o ochronie zabytków, a zatem:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W przypadku gdy samorząd gminny jest właścicielem lub posiadaczem zabytku (art. 5 uozoz), do jego obowiązków należy także opieka nad tym zabytkiem i zapewnienie warunków do:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Inne uregulowania prawne w Polsce dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w wielu obowiązujących ustawach, m.in. w:

- ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane,
- ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody,

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDICTWA KULTUROWEGO

4.1. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI.

Programy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wykonywane są na poziomie krajowym, wojewódzkim, powiatowym i gminnym. Dokumenty są ze sobą wzajemnie powiązane. Zgodnie z art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie i opiece nad zabytkami, minister właściwy do spraw kultury i dziedzictwa narodowego ma obowiązek zainicjować i opracować przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków Krajowy Program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na okres 4 lat, który określałby cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 zakłada wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym oraz centralnym¹. Łączna kwota środków na realizację Programu w całym okresie jego realizacji wynosi 25 617 089 zł. Planowane jest wsparcie przez rząd wszelkich działań w zakresie opieki nad zabytkami oraz podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego. Praktyczną ofertą rządu dla jednostek samorządów terytorialnych ma być organizacja szkoleń w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, współpraca w ramach usług **Geoportalu** i towarzyszącej mu bazy danych o zabytkach na stronach **mapy.zabytek.gov.pl** oraz **zabytek.pl**. Na portalach udostępnione zostały informacje o miejscach i obiektach wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości, w tym archeologicznych, czyli takich, które uznano za szczególnie cenne i podlegające ochronie prawnej. Nie ma tam informacji o zabytkach ujętych w wojewódzkich lub gminnych ewidencjach zabytków, możliwe jednak jest ich uzupełnienie na poziomie tworzonych portali gminnych, sprzężonych z geoportalem krajowym. Utworzono także panel informacyjny na stronie **www.samorząd.nid.pl**, gdzie znajdują się m.in. **informacje o programach rewitalizacji, instrukcjach tworzenia gminnej ewidencji zabytków**. Na podstawie ustaleń Programu organizowany jest **konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków** pod nazwą „**Samorząd dla Dziedzictwa**”. Do udziału w konkursie mogą zgłaszać się gminy, które mają prawidłowo opracowany gminny program, zrealizowały działania i zadania służące ochronie i zachowaniu wartości dziedzictwa kulturowego oraz zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu gminy w oparciu o efektywne wykorzystanie potencjału zasobów dziedzictwa kulturowego. Laureaci oraz wyróżnieni wyłonieni przez jury konkursu otrzymują dyplomy oraz tablice pamiątkowe. Narodowy Instytut Dziedzictwa – koordynator konkursu – produkuje filmy promujące dziedzictwo kulturowe gmin, które otrzymają tytuł laureata. Dodatkowo, NID realizuje kampanię informacyjną na temat gminy w zarządzanych przez siebie kanałach komunikacji. Na realizację Krajowego Programu Opieki nad Zabytkami zostały przewidziane środki finansowe w wysokości 25 617 089 zł.

Polska jest sygnatariuszem Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego². Kluczowe założenia Konwencji to **ściśła współpraca z depozytariuszami dziedzictwa niematerialnego** - grupami, wspólnotami i jednostkami, które to dziedzictwo praktykują – a także **nacisk na żywe dziedzictwo** i jego ochronę poprzez **proces transmisji międzypokoleniowej**. W myśl Konwencji, najważniejsze jest

¹ Krajowy programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 przyjęty Uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

² Dokument został podpisany przez Prezydenta Polski Bronisława Komorowskiego w dniu 8 lutego 2011 r.

zapewnienie optymalnych warunków do kultywowania i przekazywania dziedzictwa przyszłym pokoleniom m.in. poprzez **edukację formalną i nieformalną**.

Konwencja sugeruje Państwom-Stronom wprowadzenie rozwiązań na poziomie krajowym wspierających kultywowanie i ochronę dziedzictwa niematerialnego. Jako inspirację, przedkłada propozycje różnych **działań ochronnych** i **działań mających na celu podniesienie świadomości** na temat niematerialnego dziedzictwa kulturowego, **budowanie potencjału** i **promowanie działań edukacyjnych** na rzecz tego dziedzictwa. Wymagane jest, aby Państwa-Strony tworzyły **inwentarze niematerialnego dziedzictwa kulturowego**, a w proces jego identyfikacji i ochrony **włączały grupy, wspólnoty i jednostki z nim związane** oraz odpowiednie **organizacje pozarządowe**.

Zobowiązuje ona do inwentaryzacji przejawów dziedzictwa znajdującego się na ich terytoriach zgodnie z zaleceniami i standardami Konwencji. Dziedzictwo niematerialne to wszystkie przekazane przez przodków przejawy tego, co tworzy grupową, etniczną lub religijną tożsamość. Odgrywa ono istotną rolę w procesie kształtowania tożsamości każdej grupy społecznej i jednostki. Jego przetrwanie warunkuje utrzymanie różnorodności kulturowej.

Dziedzictwo niematerialne stanowią:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne,
- praktyki społeczno-kulturowe,
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata,
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Wdrażaniem zaleceń Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego zajmuje się Narodowy Instytut Dziedzictwa, który opracowuje założenia Krajowego Programu Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego oraz prowadzi Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego jako realizację wymogu inwentaryzacji przejawów dziedzictwa poprzez dokumentację żywego niematerialnego dziedzictwa naszego kraju.

4.2. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA.

4.2.1. STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO DO ROKU 2030. PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku to dokument w większym stopniu niż dotychczas planistyczny, w którym kładzie się nacisk na współzarządzanie i lepszą koordynację polityk publicznych. Dokument określa uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju województwa, które mają być podejmowane w okresie najbliższej dekady, a jakie wynikają z ogólnych tendencji światowych i krajowych oraz specyfiki regionu, co jest zaakcentowane w wyraźny sposób we wstępie przez Pana Marka Woźniaka - Marszałka Województwa Wielkopolskiego: „...*Strategia jest odpowiedzią na stojące przed Wielkopolską wyzwania. Globalizacja i rewolucja gospodarczo-technologiczna – rozwój technologii przemysłowych i cyfrowych – zmieniają sposób funkcjonowania gospodarek i społeczeństw. Dzięki nowoczesnym technologiom wzrasta wydajność i produktywność gospodarek, ale pojawiają się nowe formy wykluczenia lub marginalizacji jak wykluczenie cyfrowe, „bezrobocie technologiczne”. Wyzwaniem jest podnoszenie jakości i efektywne wykorzystanie kapitału ludzkiego. Kluczowe staje się także przeciwdziałanie negatywnym skutkom procesów demograficznych i dezintegracji społecznej, konieczność wzmocnienia tożsamości regionalnej i dążenie do większej spójności społecznej. Starzenie się społeczeństwa wpływa na stabilność systemów zabezpieczenia społecznego, poziom popytu i wydatków na świadczenia zdrowotne, których niezaspokojenie nasila napięcia i osłabia spójność społeczną. Niedobór ludności aktywnej zawodowo skłania do podjęcia przemyślanej polityki migracyjnej. Wyzwaniem jest także poprawa warunków życia i warunków dla rozwoju gospodarki, w szczególności zagwarantowanie bezpieczeństwa energetycznego. Działania te muszą przebiegać z poszanowaniem środowiska przyrodniczego. Przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu ma uchronić przed niedoborami wody i żywności...*”

Na podstawie przeprowadzonych analiz, badań i ewaluacji sytuacji społeczno-gospodarczej sformułowano zestaw ośmiu kluczowych wyzwań dla Wielkopolski, z których jedno w sposób bezpośredni powiązane jest z ochroną dziedzictwa kulturowego: „Wyzwanie 4. Przeciwdziałanie dezintegracji społecznej i utracie regionalnej tożsamości, rozwijanie kapitału społecznego i kulturowego.”

Odpowiedzią na istniejące wyzwania jest sformułowanie strategicznych priorytetów działań i rozwoju poprzedzone analizą słabych i silnych stron województwa wielkopolskiego. Ustalenia te są spójne z

wytycznymi aktualnego planu zagospodarowania przestrzennego województwa³. Przyjęte cele strategiczne są odpowiedzią na stwierdzone wyzwania, a niektóre z nich mają związek z szeroko pojmowanym dziedzictwem kulturowym Wielkopolski. W tym zakresie interesujący jest zwłaszcza **CEL STRATEGICZNY 2. ROZWÓJ SPOŁECZNY WIELKOPOLSKI OPARTY NA ZASOBACH MATERIALNYCH I NIEMATERIALNYCH REGIONU** oraz jego **cel operacyjny 2.3.** zakładający: **Rozwój kapitału społecznego i kulturowego regionu**, którego kluczowe kierunki interwencji mają polegać na kształtowaniu i wzmacnianie postaw prospołecznych, równościowych, innowacyjnych, w tym rozwój innowacji społecznych oraz wzmacnianie potencjału kulturowego i infrastruktury kultury i rozwój przemysłu czasu wolnego. Autorzy opracowania zauważają, że: „...**Wzmocnienie potencjału kulturowego to także zwiększenie udziału mieszkańców w szeroko rozumianej ofercie spędzania czasu wolnego i współdecydowaniu o przestrzeni publicznej. Istotną rolę odgrywa tu pozainstytucjonalny sektor kultury, akcentujący wykorzystanie alternatywnych obiegów kultury, prowadzenie działań przez małe organizacje czy grupy nieformalne.** Coraz ważniejszą rolę odgrywa organizacja czasu wolnego dzieci i młodzieży ze szczególnym uwzględnieniem aktywności kulturalnej, społecznej, artystycznej i sportowej w szkole oraz poza nią. Działania te związane są z koncepcją tzw. przemysłu czasu wolnego utożsamianego ze spędzaniem czasu wolnego, turystyką, odpoczynkiem, rozrywką, rekreacją. Istotną rolę w rozwoju przemysłu czasu wolnego pełni dostępna infrastruktura turystyczna i rekreacyjno-sportowa, dlatego Samorząd Województwa bierze pod uwagę ten aspekt w działaniach strategicznych. **W Wielkopolsce, w rozwoju przemysłu czasu wolnego dużą rolę będzie odgrywać także odpowiednie wykorzystanie potencjału obszarów wiejskich (m.in. w rozwoju turystyki) oraz szlaków turystyki kulturowej...**” W ramach pakietu działań celu operacyjnego 2.3. zakładającego rozwój kapitału społecznego i kulturowego regionu planowane jest m.in.

- Wsparcie funkcjonowania wielkopolskich instytucji kultury na jak najwyższym poziomie. Przewiduje się szereg inicjatyw związanych z rozwojem m.in. wielkopolskich muzeów, teatrów czy bibliotek.
- Rozwój i promocja produktów turystyki kulturowej w Wielkopolsce.
- Wykorzystanie potencjału turystycznego Wielkopolski, poprzez rozwój i wsparcie turystyki rowerowej, także wytyczanie szlaków i budowę dróg rowerowych w ramach programu Wielkopolska BIKE.

³ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego. Wielkopolska 2020+, przyjęty przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr V/70/19 z dnia 25 marca 2019 roku.

CEL STRATEGICZNY 4. dotyczy wykorzystywanie instrumentów programowych i finansowych. Samorząd Województwa będzie wzmocniał zdolności do efektywnego i zintegrowanego planowania strategicznego, operacyjnego i przestrzennego z wykorzystaniem nowoczesnych narzędzi i technologii analitycznych. Wzmocniona będzie rola instrumentów programowych. Cel ten ma bezpośrednie znaczenie dla dalszego rozwoju gminy Wolsztyn, ponieważ **stawia na rozwój obszarów wiejskich**. Zakłada wielowektorowe działania sprzyjające integracji społeczności wiejskiej oraz pobudzenie aktywności mieszkańców sołectw. W ramach pakietu działań przewiduje się „...**podejmowanie szeregu działań w zakresie rozwoju infrastruktury**. Najistotniejsze potrzeby zgłaszane przez jednostki samorządu terytorialnego w tym zakresie obejmują m.in. inwestycje z zakresu zagospodarowania miejsc publicznych związanych z rozwojem dróg lokalnych, gospodarki wodno-ściekowej, **ścieżek rowerowych**, termomodernizacji obiektów użyteczności publicznej i innych działań związanych z energooszczędnością, **kształtowanie przestrzeni publicznej, ochrony zabytków**, infrastruktury **placówek edukacyjnych i kultury oraz infrastruktury rekreacyjno-sportowej**. Istnieje **potrzeba rozbudowy sieci szerokopasmowej** w sołectwach pozbawionych dostępu do Internetu albo z dostępem do sieci o niskich parametrach transmisji.

Teren gminy Wolsztyn nie jest wymieniany jako obszar problematyczny i wymagający potencjalnej interwencji. Strategia nie zawiera bardziej szczegółowych wytycznych programowych związanych z tym konkretnym regionem. Wymieniane są jednak zadania, które w gminie Wolsztyn są oczekiwane - wsparcie dla rozwój sieci kolejowej Wielkopolski w zakresie budowy linii kolejowych dużych prędkości, modernizacja linii regionalnych oraz podwyższanie standardu przewozów, a także kontynuacja rewitalizacji linii kolejowej nr 357 w kierunku Wolsztyna. Strategia przewiduje także budowę obwodnicy drogowej miasta Wolsztyn.

System realizacji Strategii wymienia instrumenty programowe, instytucjonalne i bardzo istotne **instrumenty finansowe** obejmują środki, które pozostają do dyspozycji Samorządu Województwa, bezpośrednio jako środki własne, lub pośrednio jako środki zewnętrzne w tym państwowe i unijne, na wydatkowanie których Samorząd Województwa ma wpływ. Wielkość nakładów ma zostać określona w dokumentach operacyjno-wdrożeniowych. **Największe znaczenie, podobnie jak w poprzedniej perspektywie finansowej, będą miały stosunkowo wysokie fundusze pozyskiwane z Unii Europejskiej i wydatkowane w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego**. Ich wysokość zależy od nowej perspektywy Funduszy Europejskich na lata 2021-2027.

4.2.2. PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO NA LATA 2017-2020⁴

Podstawowe zadanie Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Wielkopolskiego na lata 2017-2020 obejmuje – „...**stworzenie warunków organizacyjnych i finansowych w zakresie leżącym w kompetencjach Samorządu Województwa Wielkopolskiego, służących polepszeniu stanu zachowania zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego Wielkopolski**”.

Realizacja wcześniejszych programów wykazuje, iż dzięki dotacjom z budżetu państwa i jednostek samorządu terytorialnego oraz wysiłkowi właścicieli coraz więcej obiektów zabytkowych zostaje poddanych pracom remontowym i konserwatorskim. Autorzy programu przedstawili w sposób syntetyczny historię regionu oraz charakterystykę jego zasobów kulturowych. W treści, z uwagi na charakterystykę dokumentu szczegółowo wymieniane są jedynie zabytki mające największe znaczenie dla dziedzictwa Wielkopolski oraz Instytucje Kultury, których właścicielem, lub dla których organizatorem jest Samorząd Województwa Wielkopolskiego, w tym także **Parowozownia Wolsztyn**:

Program określa siedem podstawowych celów podzielonych na zadania, są to:

- poprawa stanu zabytków poprzez podjęcie działań mających na celu poprawę ich zachowania,
- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych i turystycznych,
- włączanie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego Wielkopolski do działań edukacyjnych,
- prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami,
- podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych.

Podstawowe cele Wielkopolskiego Wojewódzkiego Programu Opieki Nad Zabytkami dotyczą problematyki związanej z promocją, ochroną i opieką nad zabytkami będącymi własnością Samorządu

⁴ W czasie przygotowywania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wolsztyn, nie był jeszcze znany Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Wielkopolskiego na lata 2021-2024.

Województwa Wielkopolskiego oraz innych najważniejszych obiektów i obszarów zabytkowych zlokalizowanych na terenie województwa. Podstawowymi celami Programu są:

- działania zmierzające do poprawy stanu zachowania zabytków,
- ochrona zabytków z uwzględnieniem krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków,
- promocja dziedzictwa kulturowego województwa wielkopolskiego,
- upowszechnianie wiedzy o regionie

4.2.3. PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA POWIATU WOLSZTYŃSKIEGO NA LATA 2018-2021⁵

Program opieki nad zabytkami wykonany na poziomie powiatu wolsztyńskiego wymienia zabytki gminy Wolsztyn w grupie najcenniejszych obiektów regionu. Kierunki zamierzonych działań programu skupiają się do zapewnienia należytej opieki nad obiektami zabytkowymi należącymi do Powiatu⁶. Jako jedno z podstawowych zadań zakłada się także ścisłą współpracę z samorządami gminnymi, w tym wspieranie inicjatyw na rzecz tworzenia parków kulturowych, szlaków turystycznych oraz upowszechnianie wiedzy na temat zabytków i kultury regionu.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI NA POZIOMIE GMINY

Najważniejszymi dokumentami wykonanymi na poziomie gminy, które mają bezpośredni związek z ochroną zabytków i niniejszym Programem Opieki nad Zabytkami są: **Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Wolsztyn na lata 2016-2025**. Opracowanie dokumentu zostało poprzedzone szczegółową analizą zasobów i potencjału gminy, a co zasługuje na uwagę, już w tej części opracowania dostrzeżono ogromny potencjał turystyczny gminy, w szczególności rozwinięte szlaki turystyczne, bogatą sieć

⁵ Program został przyjęty uchwałą Rady Powiatu Wolsztyńskiego Nr LIV/374/2018 z dnia 25 października 2018 r.

⁶ Program wymienia następujące zabytki stanowiące własność Powiatu: Zespół dawnego Seminarium ob. Liceum Ogólnokształcącego w Wolsztynie, założenie rezydencjonalne w Gościeszynie – od 2014 r. ponownie własność rodziny Kurnatowskich, założenie rezydencjonalne we Wroniawach, założenie parkowe w Powodowie.

ścieżek rowerowych oraz starą parowozownią w Wolsztynie jako zabytek i atrakcję turystyczną na skalę światową. Wymienione elementy uznano jako jeden z głównych czynników prorozwojowych dla całego regionu, dlatego w założeniach programowych Strategii można znaleźć wiele odwołań do tego właśnie tematu. Oprócz rozwoju turystyki i poprawy potrzebnej do tego infrastruktury m.in. poprzez dalszą budowę ścieżek rowerowych oraz utrzymanie ruchu parowozów na trasach kolejowych, jako jedno z podstawowych działań uznano także poprawę ładu przestrzennego w gminie. **W planie przewiduje się zatem likwidację nielegalnych reklam oraz analizę wyglądu i poprawę estetyki banerów reklamowych**, co niewątpliwie będzie miało pozytywny wpływ na wygląd zabytków i obszarów objętych ochroną konserwatorską. Z innych założeń także mających pośredni związek z ochroną zabytków należy podkreślić **plany rozwoju bazy lokalowej oraz działalności podstawowych ośrodków kultury w gminie t.j. Wolsztyńskiego Domu Kultury, Biblioteki Publicznej oraz Muzeum Regionalnego**. W związku z tym, jeśli sytuacja finansowa na to pozwoli, po 2020 r. planowana jest budowa nowoczesnego Centrum Kultury z salą widowiskową, mediateką i odpowiednim zapleczem. W Strategii pojawiła się także ważna deklaracja w rozdziale 4 - Wizja i Misja Gminy, dotycząca ugruntowania do 2020 r. pozycji produktu turystycznego „**Parowozownia Wolsztyn**” na mapie **światowych marek turystycznych**.

Dodatkowe ustalenia dotyczące rozwoju poszczególnych miejscowości w gminie, będące niejako rozwinięciem Strategii Rozwoju Miasta i Gminy Wolsztyn, zostały zawarte w przyjętych uchwałą przez Radę Miejską w Wolsztynie – Planach Rozwoju Miejscowości.

Istotne i bardzo cenne zapisy odnoszące się do ochrony zabytków na terenie gminy Wolsztyn zawarte są w **Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Wolsztyn**. Dokument szczegółowo wymienia wszystkie elementy istniejącego krajobrazu kulturowego gminy. Również i w tym opracowaniu jako jedno z istotnych uwarunkowań mających wpływ na funkcjonowanie i dalszy rozwój gminy wymienia się cenne walory przyrodniczo-krajobrazowe i zabytki, wartościowe placówki muzealne oraz bogatą infrastrukturę turystyczno-sportową. W studium określone zostały również wytyczne do planów miejscowych oraz kierunki potencjalnych działań sprzyjających ochronie poszczególnych obiektów zabytkowych oraz zespołów architektoniczno-urbanistycznych, względem których mają charakter bardzo zachowawczy⁷. Studium uwzględnia

⁷ Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Wolsztyn podlega czasowym zmianom. Szczegółowe wytyczne w zakresie zasad ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego zostały uzgodnione z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Poznaniu. Całe opracowanie dostępne jest na stronie internetowej Urzędu Miejskiego w Wolsztynie www.bip.wolsztyn.pl/Article/get/id,14637

wszystkie zabytki oraz strefy ochrony konserwatorskiej ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Ostatnia zmiana Studium wprowadza zapis na temat dodatkowych stref ochrony konserwatorskiej w obszarze śródmieścia Wolsztyna, historycznego centrum wsi Kębłowo oraz na terenie zespołu klasztornego w Obrze i jego otoczenia. Ponadto uwzględniono zapisy dotyczące ochrony cmentarza żołnierzy radzieckich w Wolsztynie, byłego obozu zagłady w Suchockim Młynie oraz hitlerowskiego obozu jeńców wojennych w Komorowie. Wszystkie wymienione strefy i zabytki wpisane do rejestru zabytków zostały zaznaczone na załączonej do Studium mapie.

Zgodnie z zapisami Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Wolsztyn ustalane są przepisy **miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego**⁸. Na terenach

⁸ Są to następujące plany:

Plan zagospodarowania Chorzemin: uchwała nr XXIII/217/2016 Rady Miejskiej w Wolsztynie z dnia 29 czerwca 2016 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów w miejscowości Chorzemin, gm. Wolsztyn. Etap I.

Plan zagospodarowania Adamowo

uchwała nr XIII/107/2015 Rady Miejskiej w Wolsztynie z dnia 30 września 2015 r. w sprawie: miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów działek o numerach ewidencyjnych 321/1 i 321/3 w Adamowie.

Plan zagospodarowania Adamowo

uchwała nr XXXV/301/2013 Rady Miejskiej w Wolsztynie z dnia 30 grudnia 2013 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów działalności gospodarczej z zabudową mieszkaniową w Adamowie, gm. Wolsztyn, w obszarze działki o numerze ewidencyjnym 527.

Plan zagospodarowania Adamowo

uchwała nr XXXV/300/2013 Rady Miejskiej w Wolsztynie z dnia 30 grudnia 2013 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów działalności gospodarczej z zabudową mieszkaniową w Adamowie, gm. Wolsztyn, w obszarze działki o numerze ewidencyjnym 528.

Plan zagospodarowania Powodowo

uchwała nr XXX/255/2013 Rady Miejskiej w Wolsztynie z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie: miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru przy drodze wojewódzkiej nr 315 w miejscowości Powodowo, gm. Wolsztyn.

Plan zagospodarowania Kębłowo

uchwała nr XXIX/244/2013 Rady Miejskiej w Wolsztynie z dnia 29 maja 2013 r. miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów eksploatacji kruszywa w Kębłowie.

Plan zagospodarowania Adamowo

uchwała nr XXII / 183 / 2012 Rady Miejskiej w Wolsztynie z dnia 30 października 2012 r. w sprawie: miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów działek o numerach ewidencyjnych 399/1 i 399/2 w Adamowie.

Plan zagospodarowania Wolsztyn

uchwała nr XLIII/348/2010 Rady Miejskiej w Wolsztynie z dnia 28 czerwca 2005 r. w sprawie: miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów działek o numerach ewidencyjnych 413/6 do 413/22 w Wolsztynie.

objętych ustaleniami obowiązujących planów miejscowych występują jedynie zabytki archeologiczne, dla których nie wyznaczono innych stref ochrony konserwatorskiej ponad już istniejące na podstawie wpisu do rejestru zabytków lub wojewódzkiej ewidencji zabytków. W celu ich ochrony w treści planów umieszczono następujący zapis: **„Wyznacza się ochronę zaewidencjonowanych zabytków archeologicznych. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek uzgadniania z właściwą służbą ochrony zabytków, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę wszelkich inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu a wymagających prac ziemnych, celem określenia obowiązującego inwestora zakresu prac archeologicznych”**.

Gmina Wolsztyn aktualnie nie posiada sporządzonego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych⁹.

5.2. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY

5.2.1. POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE I KRAJOBRAZ KULTUROWY GMINY

Gmina Wolsztyn położona jest w południowo-zachodniej części województwa wielkopolskiego, w odległości ok. 80 km od Poznania. Zajmuje powierzchnię 249,6 km², która jest zamieszkała przez 30 539 osób, z czego ok. 13 tys. to mieszkańcy miasta. Centralnym ośrodkiem gminy i jednocześnie powiatu jest miasto Wolsztyn. Przez gminę przebiegają linie kolejowe o znaczeniu lokalnym oraz trasy drogowe – droga krajowa nr 32 prowadząca z Poznania do przejścia granicznego w Gubinku oraz droga wojewódzka z Nowego Tomysła do Wschowy. System osadniczy tworzą 23 sołectwa, z większych ośrodków osadniczych należy wymienić duże wsie Gościeszyn, Kębłowo, Obra, Świetno, Wroniawy oraz mniejsze Chorzemin, Karpicko, Komorowo-Berzyna, Tłoki, Stary Widzim, Niałek Wielki, Powodowo.

Teren gminy Wolsztyn leży na styku dużych mezoregionów fizyczno-geograficznych ukształtowanych w czasie ostatniego zlodowacenia na terenie Polski (od 100 do ok. 10 tys. lat wstecz). Istniejące ukształtowanie terenu gminy jest wynikiem działania lądolodu skandynawskiego niegdyś nasuwającego masy kamieni i piasku, a następnie w wyniku topnienia kształtującego pradolinę rzeczne

Plan zagospodarowania Chorzemin

uchwała nr XLII/335/2010 Rady Miejskiej w Wolsztynie z dnia 26 maja 2010 r. w sprawie: zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zabudowy mieszkaniowej w Chorzeminie.

⁹ Opracowanie planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu wojennego i sytuacji kryzysowych, należy do planowanych zadań wynikających z niniejszego Programu opieki nad zabytkami.

i jeziora rynnowe. Pomiędzy dwoma takimi jeziorami - Wolsztyńskim i Berzyńskim, zlokalizowane jest miasto Wolsztyn.

Krajobraz kulturowy gminy został znacznie przekształcony w wyniku działań człowieka, głównie w początku XIX w. kiedy przeprowadzono ogromne prace związane z melioracją doliny Obry i wykonano nasadzenia drzew przy drogach i pasach śródpolnych. Pod koniec XIX w. na stałe w krajobraz wolsztyński wpisały się linie kolejowe wraz z całą, w większości nadal istniejącą, infrastrukturą i zespołami dworców kolejowych o ponadprzeciętnej jakości architektonicznej budynków wykonanych z nietynkowanej cegły. Widok parowozu ciągnącego historyczne wagony stał się niemal symbolem całej ziemi wolsztyńskiej. Położenie w dolinie rzeki Obry, jeziora, wzgórza morenowe dochodzące w rejonie Chorzemina do wysokości ok. 97 m n.p.m., zalesienie na poziomie 37,7% powierzchni, a także antropomorficzny krajobraz kulturowy, w tym interesujące zabytki, mają ogromny wpływ na wyjątkową atrakcyjność walorów przyrodniczo-krajobrazowych omawianego terenu.

Na terenie gminy znajduje się kilkanaście miejscowości, które w przeszłości stanowiły własność szlachecką, a relikdami tego są dawne rezydencje pałacowo-parkowe oraz liczna zabudowa popołowarska - mieszkaniowa i gospodarcza, w większości pochodzące z przełomu XIX i XX w. Bardzo charakterystycznymi przykładami są dobrze zachowane wiejskie kompleksy pałacowo-parkowo-folwarczne w Gościeszynie i Wroniawach gdzie zachował się w niemal niezmienionej formie wzorcowy dla tego rodzaju budownictwa zespół czworaków z pocz. XX w.

Rejon Wolsztyna był w XVIII w. intensywnie kolonizowany przez osadników na prawie olęderskim, głównie z terenu Niemiec, którzy pozostawili swój bardzo wyraźny ślad w tutejszym krajobrazie kulturowym. Na osadę olęderską składały się zazwyczaj trzy wolnostojące budynki: chałupa o wydłużonym kształcie, chlew i stodoła usytuowane wokół podwórza w kształcie prostokątnym. W centralnym punkcie podwórza stała studnia z żurawiem, a obok domu rosły okazałe drzewa. Podstawowym budulcem było drewno, zazwyczaj dąb, sosna, lub modrzew. Grube, ręcznie ciosane bale łączono bez użycia gwoździ. Powszechnie stosowanymi konstrukcjami była: konstrukcja zrębowa lub sumikowo-łątkowa. Z powodu nietrwałości drewnianego budulca jest to niestety już znikający element krajobrazu, najlepiej zachowane przykłady tego budownictwa in situ można jeszcze zobaczyć we wsi Wilcze - dom nr 26 konstrukcji zrębowej z 1841 r., we Wroniawach - dom konstrukcji sumikowo-łątkowej przy ul. Dworcowej nr 17, w Nowych Tłokach – stodoła szachulcowa nr 26. Od wielu lat obiekty takie są gromadzone w Skansenie Budownictwa Ludowego Zachodniej Wielkopolski w Wolsztynie.

Na omawianym terenie istnieje wiele szlaków turystycznych i jest rozwinięta infrastruktura turystyczno-rekreacyjna. W tym zakresie Gmina cały czas realizuje swoje zadania realizując różne

inwestycje jak np. budowa drewnianej wieży obserwacyjnej o wysokości 30 m. nad jeziorem w Świątnie, której koszt wyniósł 469 tys. zł.

5.2.2. ZARYS HISTORII REGIONU

Pradolina rzeki Obry, jeziora i pierwotna puszcza porastająca okolice Wolsztyna stwarzały już od pradziejów dogodne warunki dla osadnictwa, którego początki sięgają czasów późnego paleolitu, tuż po ustąpieniu lądolodu skandynawskiego ok. 10 tys. lat p.n.e. i łączą się z aktywnością wędrownych łowców reniferów kultury hamburskiej. Ślady ich obozowisk zostały stwierdzone w miejscowości Liny oddalonej ok. 10 km na zachód od Wolsztyna. Od tego okresu na omawianym obszarze występuje ciągłość osadnicza reprezentowana przez liczne stanowiska archeologiczne pochodzące z kolejnego okresu epoki kamienia, a później brązu, w tym kultury łużyckiej z dużym cmentarzyskiem w Obrze. Pierwsze stałe osady, także o charakterze obronnym pojawiły się we wczesnym średniowieczu, z tego czasu pochodzi dobrze zachowane grodzisko w okolicy Gościeszyna. W okresie organizacji pierwszej państwowości polskiej rejon wolsztyński stał się miejscem osadnictwa rycerskiego i chłopskiego, a wkrótce także i zakonnego. Pierwsze odnotowane zapiski źródłowe dotyczące powstałych w tym czasie miejscowości pochodzą z końca XII w. Najstarsza wzmianka o Niałku Wielkim pochodzi z 1155 r., gdzie w XIII w. istniała już parafia p.w. św. Mikołaja. Miejscowość była gniazdem rodowym możnego rodu Niałków. Równie stara metrykę posiada Komorowo odnotowane w pierwszej połowie XIII w. jako wieś z własnym kościołem p.w. św. Katarzyny. Ziemia wolsztyńska od samego początku państwowości polskiej związana była terytorialnie z Wielkopolską, po zjednoczeniu Królestwa Polskiego przez Władysława Łokietka weszła w skład województwa poznańskiego i powiatu kościańskiego, z centrum władzy administracyjnej i sądowej w Kościanie. Znaczącym wydarzeniem w historii regionu była fundacja klasztoru cystersów w Obrze w latach 1231 – 1238. Mnisi otrzymali ziemię z nadania Sędziwoja, kantora gnieźnieńskiego z rodu Jeleni-Niałków. W najbliższej okolicy założono też klasztory cysterskie w Paradyżu, Kaszczorze i Wieleniu, z późniejszą jego relokacją do Przemętu. Działalność zakonników wpłynęła na podniesienie kultury rolnej oraz wzrost gospodarczy, przysporzyła też dóbr samemu klasztorowi, który stał się posiadaczem ok. 30 wsi. Z cystersami można też wiązać późniejszy rozwój Wolsztyna, gdyż w 1285 r. na rzece Dojcy wybudowali oni młyn wodny i usypali groblę pomiędzy dwoma jeziorami znajdującymi się w obecnych granicach miasta. Z powodu braku dokumentów fundacyjnych przypuszcza się, że lokacja miasta nastąpiła prawdopodobnie z inicjatywy cystersów z Paradyża między rokiem 1380 a 1400. Pierwsze zabudowania strawił pożar w 1469 r., dlatego ówczesny dziedzic – Andrzej z Sepna – ponownie lokował miasto na prawie magdeburskim, w miejscu pokrywającym się z obecnym centrum. W XV i XVI w. do miasta zaczęli przybywać Żydzi, a później także

luteranie, którzy po 1525 r. na 30 lat przejęli kościół w Niałku. Pierwsza gmina luterańska w Wolsztynie uformowała się ok. 1600 r., a 40 lat później, dzięki wsparciu Anny Miękickiej, wzniosła własną drewnianą świątynię (w jej miejscu znajduje się obecny kościół poewangelicki). W 1797 r. protestanci stanowili większość, a katolicy zaledwie czwartą część ogółu mieszkańców w liczbie 1554. Dużą była także społeczność żydowska, źródła podają, że wówczas liczyła ona 561 osób. Żydzi mieszkali w rejonie ul. Poznańskiej gdzie też w pierwszej poł. XVIII w. wzniesli synagogę. Do końca istnienia Rzeczypospolitej podstawowym źródłem dochodu mieszkańców Wolsztyna były handel, usługi i rzemiosło. Pod koniec XVIII w. działało tutaj 16 warsztatów sukienniczych i 12 tkackich, a we wszystkich cechach zrzeszonych było 204 rzemieślników i 85 przedstawicieli różnych niezależnych profesji. W mieście odbywało się 11 jarmarków rocznie, a także targi organizowane w każdy piątek. Tempo rozwoju gospodarczego miasta i regionu na pewien czas przyhamowały wojny szwedzkie następujące w poł. XVII w. i początku XVIII w., a później epidemia cholery w latach 1708-1710. Bliskość niemieckiej i śląskiej granicy sprzyjała napływowi osadników tzw. olęderskich, dzięki którym z pozytywnym skutkiem uzupełniono braki demograficzne. Zaproszeni przez właścicieli okolicznych terenów przybysze wznosili nowe domostwa i zakładali całe wsie. Były to osady często posiadające w swojej nazwie człon – Olędry, Olęderskie. Na omawianym terenie ulokowano w ten sposób m.in. wsie: Głodno-Olędry w 1717 r., Karpickie Olędry (1720), Tłockie Olędry (1751), a niedługo później także Reklińskie Olędry i Barłożnia Olędry. Osadnicy na prawie olęderskim cieszyli się wolnością osobistą, a ich zobowiązania wobec właścicieli gruntów zostały ograniczone do płacenia czynszów za dzierżawione grunty. Koloniści zajmowali się hodowlą zwierząt, uprawą roślin i melioracją, przez co przyczynili się do znacznego rozwoju kultury agrarnej. Olęderskie drewniane domy i zagrody stały się charakterystycznym elementem krajobrazu wsi wolsztyńskiej. Najciekawsze jego przykłady gromadzone są obecnie w Skansenie Budownictwa Ludowego Zachodniej Wielkopolski w Wolsztynie.

Ziemia wolsztyńska znalazła się pod panowaniem pruskim w wyniku aneksji terytorialnej II rozbioru Polski w 1793 r. Wkrótce później ogłoszono konfiskatę dóbr kościelnych, starostw i majątków królewskich, które następnie rozparcelowano i sprzedano zasłużonym oficerom i arystokracjom niemieckim. W ten sposób pozbawiono źródła dochodu również cystersów z Obry. Kasata klasztoru nastąpiła w 1835 r. Pomijając krótki okres administracji polskiej Księstwa Warszawskiego w latach 1807-1815, aż do 1920 r. ziemia wolsztyńska znajdowała się pod zaborem niemieckim w granicach Wielkiego Księstwa Poznańskiego. W 1810 r. w wyniku pożaru została zniszczona większa część drewnianej zabudowy Wolsztyna, w tym ratusz, kościół ewangelicki, synagoga, browar miejski, hełm kościoła parafialnego oraz 164 z 225 domów. Odbudowa miasta już w formie murowanej, częściowo zachowanej do dzisiaj trwała kolejne 3 dekady. Wolsztyn był od 1829 r. stolicą dużego powiatu

babimojskiego (Kreis Pomst) i jednocześnie najważniejszym miastem w regionie. W 1886 r. doprowadzono tutaj linię kolejową od strony Zbąszynka, a dalej Berlina. Do 1905 r. Wolsztyn stał się ważnym węzłem kolejowym uzyskując połączenie także z Leszmem, Poznaniem i Sulechowem. Najbardziej dynamiczny rozwój miasta i regionu miał miejsce na przełomie XIX i XX w., był on wynikiem rewolucji przemysłowej we wszystkich dziedzinach gospodarki, a także długiego okresu pokoju i znakomitej koniunktury gospodarczej w Niemczech. Wtedy powstały pierwsze większe zakłady przemysłowe i obiekty komunalne, w tym: budynek poczty (lata 80 XIX w., obecny obiekt z 1914 r.), rzeźnia miejska (1899), gazownia (1902), strzelnica Bractwa Kurkowego z salą widowiskową i kręgielnią (1903-1905), szpital powiatowy (1907), browar Ernsta Bloens (1908) oraz inne, wodociągi miejskie w wieżę ciśnień przy ul Lipowej (1911-1915). Znacznie powiększono także ofertę edukacyjną poprzez budowę zupełnie nowych budynków szkoły katolickiej przy ul. Wschowskiej, Gimnazjum realnego (1907 r., obecnie Szkoła Podstawowa nr 1) zespołu okazałych budynków Królewskiego Seminarium Nauczycielskiego (1913 r., obecnie Liceum Ogólnokształcące).

Region wolsztyński powrócił w granice Polski jako wynik zwycięskiego powstania wielkopolskiego. Wojska polskie zajęły Wolsztyn w dniu 5 stycznia 1919 r., formalnie miasto przejęto dopiero po 10 stycznia 1920 r. na mocy postanowień traktatu wersalskiego. W ramach polskich struktur administracyjnych utworzono nowy powiat wolsztyński o powierzchni 814 km, zamieszkały przez 48 661 osób. Rozwój miasta nie osiągnął już tak dynamicznego wzrostu jak poprzednio, a mieszkańcy korzystali długo jeszcze z infrastruktury zbudowanej jeszcze w okresie pruskim. Ponowny rozwój miasta i wzrost liczby jego mieszkańców nastąpił dopiero w latach 60 i 70 XX w. kiedy w wyniku centralnie planowanych decyzji powstały tutaj nowe zakłady przemysłowe.

5.2.3 SKRÓCONY OPIS HISTORII ORAZ STANU NAJWAŻNIEJSZYCH ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH W GMINIE¹⁰

Na terenie gminy znajduje się jeden układ urbanistyczny, wpisany do rejestru zabytków (miasto Wolsztyn). Do najważniejszych zabytków nieruchomości należą także pałace i dwory (Chorzemin, Gościeszyn, Wolsztyn, Wroniawy), zespoły folwarczne w Gościeszynie i Starej Dąbrowie oraz kilka o mniejszej wartości ujęte w ewidencji zabytków, dworzec kolejowy w Kębłowie, zespół parowozowni w

¹⁰ Rozdział opracowano przy pomocy źródeł: karty ewidencyjne zabytków dostępne w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu, Delegatury w Lesznie; książki: M. Adamczak, *Ziemia Wolsztyńska, Przewodnik*, Wolsztyn 2014; M. Adamczak, *Wolsztyn w XIX w.*, Wolsztyn 2012, R. Nadolny, *Wolsztyn - Studium konserwatorskie z wytycznymi do projektowania*, Mosina 2003 maszynopis dostępny w UM w Wolsztynie

Wolsztynie (nie wpisany do rejestru zabytków), zespół d. Seminarium Nauczycielskiego, zespół d. Progimnazjum Realnego, obiekty drewniane w skansenie budownictwa, a także kilka zabytkowych domów w Wolsztynie. W gminie istnieje ogółem 7 zabytkowych kościołów wpisanych do rejestru zabytków, 2 spośród nich są kościołami drewnianymi. W Obrze znajduje się duży zespół poklasztorny cystersów. Stan wymienionych zabytków jest zróżnicowany. Kościół w Świątynie z pierwszej poł. XIX w. o konstrukcji szachulcowej z murowaną więzłą z 1893 r. nie jest wpisany do rejestru zabytków, jego stan jest dobry.

Układ urbanistyczny i zabudowa miejska Wolsztyna

Średniowieczna zabudowa miasta była drewniana, parterowa o dachach krytych strzechą o charakterze bardziej wiejskim. Po środku rynku o kształcie trójkątnym stały ławy oraz waga miejska. Pierwsze wzmianki o kościele parafialnym p.w. Zwiastowania NMP związanego z lokacją miasta odnotowuje się w 1424 r., była to świątynia drewniana otoczona cmentarzem. W rynku znajdował się drewniany ratusz, który jak podają źródła spłonął w 1518 r. wraz ze wszystkimi dokumentami, w tym zapewne także aktem lokacji miasta. Siedziba właścicieli znajdowała się po wschodniej stronie osady, w miejscu obecnego parku pałacowego. Kościół i budynki w mieście wielokrotnie ulegały pożarom i przebudowom wraz ze zmianami układu urbanistycznego, z jego pierwotnej formy pozostało bardzo niewiele czytelnych śladów. Więcej danych na temat średniowiecznej historii Wolsztyna oraz rezydencji jego właścicieli mogłyby dostarczyć jedynie ewentualne badania archeologiczne. Pewne obiecujące ku temu przesłanki dają ostatnie odkrycia poczynione w parku miejskim, gdzie znaleziono fragmenty umocnień przypuszczalnie dawnej fosy zamkowej. Próbki drewna pobrane z wykopu w celu wykonania badań dendrochronologicznych wskazały rok 1718. Bardziej intensywny rozwój obszarowy miasta nastąpił w XVI-XVII w. kiedy wyszedł on poza granice lokacyjne, co było związane z napływem protestantów i Żydów, budujących tutaj także swoje drewniane świątynie. Około 1660 r. nowy drewniany dwór alkierzowy wystawił w ówczesny dziedzic Wolsztyna, Piotr Powodowski. Obecna zabudowa miasta tylko w części pochodzi z końca XVIII w., a w większości powstała po ostatnim wielkim pożarze w 1810 r. kiedy zniszczeniu uległy 164 domy, ratusz, kościół luterański, synagoga, browar miejski oraz hełm wieży kościoła parafialnego. Zniszczenia stały się okazją do przeprowadzenia regulacji poprawiającej funkcjonalność układu urbanistycznego miasta. Nowy, regularny kształt uzyskał rynek, wyprostowano także przebieg głównych traktów. Ten układ przestrzenny zachował swoją czytelność do obecnych czasów, jednak częściowo zmieniła się jego zabudowa, kiedy na przełomie XIX i XX w. w miejscu niektórych parterowych domów powstały dwu i trzykondygnacyjne kamienice. Kiedy Wolsztyn zaczął się bardzo dynamicznie rozwijać pod koniec XIX w., nowa zabudowa zaczęła powstawać wzdłuż ul. 5 Stycznia w kierunku dworca kolejowego, w tym rejonie powstał budynek

poczty i zabudowania starostwa oraz domy urzędników. Pozostałe budynki rządowe jak sąd, zespoły szkół, mieszkania i wille urzędników, mieszkania kolejowe rozpoczęto budować wg nowego planu już po drugiej stronie torów kolejowych. Obszar ten charakteryzuje się bardzo harmonijną, wysokiej wartości zabudową, która obecnie nie podlega ścisłej, obszarowej ochronie konserwatorskiej.

Ze względu na zachowane walory zabytkowe zespół architektoniczno-urbanistyczny miasta Wolsztyna został wpisany do rejestru zabytków pod nr 2201/A decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Zielonej Górze z dnia 29 marca 1976 r. Decyzja posiada załącznik mapowy z zaznaczoną granicą zabytkowego założenia, jest on niestety mało precyzyjny, co może powodować pewne trudności natury formalno-prawnej przy określaniu dokładnego przebiegu jego granic. W swoim obszernym studium konserwatorskim miasta Wolsztyna, Rafał Nadolny wyznacza następujące granice strefy objętej ścisłą ochroną konserwatorską: *„...od północy wzdłuż rowu oddzielającego zaplecze zabudowy ul. Poznańskiej od parku, w części wschodniej obejmując teren założenia klasztoru oraz dawnego sierocińca (ul. Poznańska 32), od wschodu przechodzi w stronę ul. Strzeleckiej i dalej biegnie wzdłuż zaplecza zabudowy wschodniej strony ul. Strzeleckiej w kierunku pl. Kościuszki, gdzie przecina ul. Roberta Kocha. Dalej granica strefy biegnie wzdłuż południowej granicy parceli ul. R. Kocha w kierunku ul. 5 Stycznia. Na wysokości kościoła ewangelickiego skręca na południe, przecinając ul. Słodową biegnie zapleczem działek ul. 5 Stycznia w kierunku granicy dawnego cmentarza katolickiego, obecnie cmentarza żołnierzy Armii Czerwonej. Na północnej granicy cmentarza granica strefy biegnie w kierunku zachodnim przecinając ul. 5 Stycznia na granicy parceli między budynkami starostwa powiatowego i poczty. Dalej granica kieruje się w stronę brzegu jeziora, który osiąga w rejonie ul. Rzecznej. Od strony zachodniej granica strefy ochrony konserwatorskiej znajduje się wzdłuż brzegu jeziora.”*¹¹. Zgodnie z treścią w/w decyzji konserwatorskiej wszelkie działania urbanistyczne, budowlane lub konserwatorskie, a także o charakterze plastycznym jak zmiana szyldów, reklam, kolorystyki kamienic, małej architektury wymagają uprzednio uzgodnienia z odpowiednim urzędem konserwatorskim. **Należy dodać, że wspomniany obszar starego miasta chroniony jest także pod względem ochrony krajobrazowej w rejonie jednego kilometra od wyznaczonych granic.**

Stan zabudowy i wygląd miasta w ostatnim czasie ulega znacznym poprawom i estetyzacji do czego wyraźnym motorem były skuteczne działania samorządu, konsekwentnie przeprowadzającego proces szeroko pojętej rewitalizacji miasta. Do podstawowych działań w tym zakresie na terenie obszaru

¹¹ R. Nadolny, *Wolsztyn, Studium konserwatorskie z wytycznymi do projektowania*, Mosina 2003, Tom 1 s. 11. - Całe studium zawiera 5 tomów fotografii i szczegółowych opisów zabudowy miasta – maszynopis dostępny w Urzędzie Miejskim w Wolsztynie

wpisanego do rejestru zabytków należy zupełna wymiana nawierzchni rynku i pobliskich ulic na szlachetny materiał kamienny wraz z wymianą podziemnej i naziemnej infrastruktury oraz małej architektury. Na rynku pojawiła się również nowoczesna fontanna z dyszami ciśnieniowymi zamocowanymi w gruncie, która swoją formą, a właściwie jej brakiem nie zakłóca w żaden sposób historycznego charakteru miasta. Wspomniane prace przeprowadzone w 2010 r. kosztowały ponad 2,5 mln zł. Proces remontu i wymiany nawierzchni starego miasta został zakończony. W przyszłości samorząd planuje jeszcze dodatkowe inwestycje na terenie parku pałacowego sąsiadującego z zespołem urbanistycznym. Na omawianym obszarze można znaleźć pozytywne przykłady remontów zabytkowej stolarki okiennej i drzwiowej, wiele spośród pozostałych zachowanych elementów wymagałoby zinwentaryzowania ze względu na zagrożenie zniszczeniem. Pozytywna zmiana wyglądu zabytkowego zespołu miejskiego wiąże się również z udanymi realizacjami architektonicznymi na tym terenie, czego najlepszym przykładem jest nowoczesny budynek rekreacyjno-sportowy Fala Park zbudowany w latach 2010-2012 nad brzegiem jeziora, na terenie parku wpisanego do rejestru zabytków, trzysta metrów od zabytkowego rynku. Obiekt o przemyślanej bryle i formie uzupełnia istniejącą zabudowę staromiejską i poindustrialną, jego projekt zdobył wyróżnienie w krajowych konkursach architektonicznych¹². W mieście widoczne są pozytywne przykłady remontów i adaptacji starych budynków do nowych funkcji m.in. lokal gastronomiczny w ceglany budynku dawnej powozowni przy ul. Poznańskiej.

Obiekty stanowiące własność Gminy Wolsztyn:

Dom przy ul. Doktora Kocha 12 obecnie muzeum Roberta Kocha

Obiekt wzniesiono w latach 1842-1846 z przeznaczeniem na szpital katolicki z fundacji Angielki Marie Pearce goszczącej na dworze Gajewskich, czego widocznym śladem jest jego oryginalna architektura o wyraźnych wpływach neogotyku angielskiego. Jest to piętrowy budynek murowany z cegły, otynkowany, wzniesiony na planie prostokąta, nakryty dachem dwuspadowym krytym ceramiczną dachówką, kalenicowo usytuowany względem ulicy. Pięcioosiowa fasada posiada w centralnej części bramę przejazdową, ponad którą znajduje się trójbocznie zamknięty wykusz. Charakterystycznym

¹²Projekt zdobył następujące nagrody: Finalista konkursu ŻYCIE W ARCHITEKTURZE pod patronatem prezydenta Polski Bronisława Komorowskiego na najlepszy budynek w Polsce wzniesiony w latach 2000 – 2012. 11 miejsce w plebiscyie internautów w konkursie ŻYCIE W ARCHITEKTURZE na najlepszy budynek w Polsce wzniesiony w latach 2000 – 2012. 6 miejsce w plebiscyie czytelników portalu BRYŁA.PL na najlepszy budynek w Polsce zrealizowany w 2012

elementem budynku są ostrołukowe okna z okiennicami w kolorze zielonym. We wnętrzu zachowało się wiele oryginalnych elementów stolarki architektonicznej. Obecnie mieści się tutaj placówka muzealna poświęcona pamięci dr Roberta Kocha, który pracował w Wolsztynie w latach 1872-1880 jako lekarz powiatowy i gdzie prowadził swoje badania nad drobnoustrojami gruźlicy zwanymi „prątkami Kocha”, za co otrzymał w 1905 r. nagrodę Nobla w dziedzinie medycyny. Budynek został gruntownie wyremontowany w 2014 r. W 2018 r. za kwotę ok. 19 tys. zł dokonano remontu sal wystawowych. Obecnie stan budynku jest dobry i wymaga jedynie bieżącej konserwacji, m.in. odmalowania stolarki okiennej z okiennicami. W przyszłości planowany jest remont poddasza i jego adaptacji do nowych funkcji.

Dom i pracownia Marcina Rożka z ogrodem

Dom wraz z przylegającym ogrodem przy ul. 5 Stycznia nr 34 został wzniesiony w 1934 r. jako mieszkanie i pracownia artysty Marcina Rożka (1885-1944), który jednocześnie jest projektantem całego założenia. Jest to budynek dwukondygnacyjny, podpiwniczony, nakryty dachem dwuspadowym. Elewacja trójosiowa podzielona jest płaskimi lizenami, w centralnej części cofnięta tworząc w ten sposób wnękę flankowaną dwoma wielkoporządkowymi kolumnami zwieńczonymi rzeźbami. Od strony znajduje się obszerny taras z wyjściem na komponowany ogród z pergolami i rzeźbami w stylu modernistycznym inspirowanym klasycyzmem jako efektu pobytu Marcina Rożka we Włoszech w latach 20 XX w. W 1968 r. władze miasta Wolsztyna w oparciu o prywatną kolekcję i dzięki pomocy siostry Marcina Rożka – Jadwigi, utworzyły muzeum jego imienia. We wnętrzach utrzymanych w stylu lat 30-tych, znajduje się stała ekspozycja poświęcona życiu i twórczości artysty. Dwie sale przeznaczone są na wystawy czasowe. Muzeum upamiętnia także, urodzonego w 1776 r. w Wolsztynie, filozofa i matematyka Józefa Marię Hoene-Wrońskiego oraz ucznia Marcina Rożka, Edwarda Przymuszałę. W 2017 r. przeprowadzono remont elewacji budynku i patio w ogrodzie oraz rzeźb ogrodowych za łączną sumę ponad 150 tys. zł. W następnym roku za kwotę 14.700 zł wyremontowano okna i schody budynku od strony ogrodu, a także za kwotę ok. 40 tys. zł wyremontowano wnętrza. Obecnie stan budynku jest bardzo dobry.

Skansen budownictwa ludowego

Skansen otwarto w 1986 r. nad brzegiem Jeziora Wolsztyńskiego. Obiekty i eksponaty zgromadzone w placówce pochodzą z terenów pogranicza wielkopolsko-lubuskiego. Na obszarze 3,5 ha znajduje się kilkanaście dużych obiektów architektury wiejskiej oraz ścieżka dendrologiczna z okazami drzew i krzewów. W zbiorach skansenu znajdują się także sprzęty, narzędzia i przedmioty służące mieszkańcom do pracy i życia codziennego w zagrodzie. Wśród obiektów szczególnie warto zwrócić uwagę na

przeniesioną z Solca karczmę z 1706 r., na chałupę ze Świętna z początku XIX w. z piecem chlebowym i wędzarnią wewnątrz, zagrodę z połowy XIX w. przeniesioną z Reklinka, wiatrak koźlak z Wroniaw z 1603 r. oraz wyposażona w autentyczne narzędzia kuźnia z końca XIX w. Ostatni poważniejszy remont wszystkich obiektów w skansenie przeprowadzono w 2013 r. Zabytkowy wiatrak z Wroniaw przeszedł kompleksową konserwację wraz z założeniem nowych skrzydeł w 2015 r. Wykonano także nowe pokrycie dachowe na chacie parobka z zagrody karczemnej. Ostatnim obiektem jaki pojawił się na terenie skansenu jest trempel z dawniej zagrody olęderskiej z Gróbska. Jego translokację, wylanie fundamentów, ponowne złożenie na miejscu wykonano w latach 2014 – 2016 (wykonano nowe polepy w warsztacie stolarskim, podłogi ceglane w stajni i oborze). W 2017 r. wykonano prace remontowe o wartości ponad 60 tys. zł polegające na wymianie poszycia trzciniowego karczmy, naprawie kalenicy stodoły karczemnej oraz wykonanie glinianego tynku w oborze. W 2019 r. przeprowadzono remonty o wartości 67.247 zł związane z wymianą poszycia trzciniowego na stodole z Sękowa. Na bieżąco jest prowadzona podstawowa konserwacja zabezpieczająca obiektów.

Pałac w Wolsztynie

Obecny pałac wzniesiony pierwotnie w stylu neorenesansowym w 1857 r. posiada obecnie formę uzyskaną podczas ostatniej przebudowy przeprowadzonej w 1911 r. dla nominalnego dziedzica miasta Wolsztyna, hrabiego Stefana Mycielskiego. Prace projektowe zostały powierzone jednemu z najlepszych w tym czasie architektów w Wielkopolsce, Rogerowi Sławskiemu. Obiekt jest uznawany za jeden z najlepszych w Polsce przykładów architektury narodowej nawiązującej do epoki klasycyzmu. Piętnastoosiowa, dwukondygnacyjna elewacja posiada w środkowej części portyk kolumnowy. Wnętrze budynku doszczętnie spłonęło w styczniu 1945 r. Pałac odbudowano w latach 1960-1962 na koszt państwa. Od tego czasu obiekt jako własność Samorządu był dzierżawiony i pełnił funkcję hotelu oraz restauracji. Stan techniczny budynku wymaga przeprowadzenia szczegółowych oględzin w celu przygotowania projektu remontu elewacji. Obiekt aktualnie nie jest już wynajmowany. Gmina planuje pozostawienie funkcji hotelowo-restauracyjnej, jednak po przeprowadzeniu remontu wewnątrz.

Park pałacowy – Park Miejski w Wolsztynie

Jedynym parkiem stanowiącym własność Gminy jest Park Miejski w Wolsztynie. W ostatnich latach dużym nakładem środków finansowych przeprowadzono jego kompleksową rewitalizację. Zgodnie z informacjami ze źródeł urzędowych rewitalizacja Parku Miejskiego w Wolsztynie kosztowała około 803 tys. zł, w tym utwardzenie tras spacerowych 577.534 zł (środki własne gminy), założenie zieleni – około 180.623 zł (z tego 145.623 zł – środki własne gminy), zakup tzw. małej architektury – około 45 tys. zł (środki własne gminy). Prace wg opracowania dr Łukasza Dworniczaka trwały w latach 2013-2016.

Wśród zakończonych działań należy wymienić: utwardzenie nawierzchni na trasach spacerowych kostką betonową uszlachetnioną oraz mieszanką granitową na podbudowie z kruszywa łamanego, a w drugiej kolejności nowe nasadzenia zieleni - 3000 szt. róż, 900 szt. wrzosów i wrzośców, 180 szt. rododendronów i azalii, 950 szt. bukszpanu, 10.000 szt. krokusów oraz około 1000 szt. różnych krzewów liściastych i iglastych. Wymieniono także małą architekturę w parku, założono nowe oświetlenie (koszt 86 tys. zł), zrekonstruowano historyczny mostek murowany (koszt 109 tys. zł.), wyremontowano i wybudowano nową infrastrukturę turystyczną, w tym przystań dla kajaków (koszt 458 tys. zł.). Przy większych, bardziej wartościowych drzewach przeprowadzono specjalistyczne prace pielęgnacyjne i założono bezpieczne wiązania elastyczne konarów. W najbliższej przyszłości Gmina planuje jeszcze modernizację amfiteatru, a także oczyszczenie wody jeziora przy pomocy nowatorskich metod, co pośrednio również wpłynie na podniesienie atrakcyjności i stanu utrzymania zabytkowego Parku Miejskiego w Wolsztynie. Część środków finansowych potrzebnych do przeprowadzenia w/w prac Gmina otrzymała z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu. Obecny stan parku jest wzorcowy.

Zespół dawnego Progimnazjum Realnego – ob. Szkoła Podstawowa nr 1 w Wolsztynie

Obiekty należące do zespołu budowlanego przy ul. Poniatowskiego wzniesiono w 1908 r., co wynikało z potrzeb intensywnie powiększającego się Wolsztyna oraz rosnącego znaczenia miasta. W skład zespołu wchodził: główny budynek szkolny, sala gimnastyczna (wpisane do rej. zab.), a nieopodal także internat i dom nauczyciela. Obiekty posiadające elementy secesyjnego wystroju wzniesiono z nietynkowanej cegły i pokryto dachówką ceramiczną. Budynek szkolny został poważnie zniszczony w wyniku pożaru jaki miał miejsce w 1975 r. Odbudowany służy cały czas wolsztyńskim dzieciom. W budynku zachowała się oryginalna stolarka drzwiowa. W ostatnim czasie przy wszystkich obiektach szkolnych wymieniono okna i przeprowadzono też termomodernizację sali gimnastycznej (wartość inwestycji 247 tys. zł). Stan techniczny budynków zespołu szkoły jest bardzo dobry. Na bieżąco są wykonywane wszystkie prace konserwacyjno-remontowe. W 2020 r. wykonano ogrodzenie terenu szkoły, które w minimalistycznej formie nawiązuje materiałem i stylem do secesyjnego metalowo-murowanego płotu z początku XX w. Całość prac kosztowała 148.954 zł brutto i pokryta została z budżetu gminy Wolsztyn

Parowozownia w Wolsztynie (współwłasność Gminy Wolsztyn jako Instytucja Kultury)

Pierwsza linia kolejowa łącząca Wolsztyn ze Zbąszyniem powstała w 1886 roku. Budynek czterostanowiskowej parowozowni wzniesiono w 1907 roku, dwa lata później halę postojową rozbudowano do ośmiu stanowisk. W skład parowozowni wchodzi ponadto: wieża wodna, żuraw

wodny, warsztaty i obrotnica. Po drugiej wojnie światowej parowozownia obsługiwała ruch lokalny w promieniu ok. 50 km. Obecnie jest to jedyna na świecie parowozownia z planowym ruchem pociągów obsługiwanych przez parowozy. Parowozownia posiada czynny warsztat naprawczy. Na terenie zespołu znajduje się również zabytkowa wieża ciśnień z początku XX w. Rodowód wież tego typu sięga 1883 r., kiedy Otto Intze opatentował ten kształt i system techniczny. W Wolsztynie znajdują się różne eksponaty zabytkowego taboru kolejowego, w tym parowozy towarowe konstrukcji niemieckiej serii: Ty1, Ty2, Ty3, Ty42, Ty43, Ty5 oraz najcięższy parowóz zbudowany dla PKP Ty51-223 z roku 1957 produkcji zakładów Cegielskiego w Poznaniu. Kolekcję uzupełniają dwanaście dwu- i trzyosiowych historycznych wagonów osobowych z lat 1909 – 1930 oraz różnego rodzaju tabor specjalny – pług odśnieżny z 1883 r., parowóz bezogniowy z 1912 r. dźwig warsztatowy o napędzie ręcznym z 1913 r. Szczególnie cennymi eksponatami są: Ok1-359 z roku 1917 - najstarszy w Polsce czynny parowóz prowadzący planowe pociągi, Pm36-2 z 1937 roku ("Piękna Helena") - najszybszy parowóz PKP z pierwszej Polskiej Fabryki Lokomotyw w Chrzanowie, Ok22-31 pierwszy polski parowóz osobowy z roku 1929, Tr5-65 produkcji niemieckiej z roku 1921, Pt47 - dwa takie parowozy konstrukcji powojennej przeznaczone dla obsługi ruchu pospiesznego oraz parowozy osobowe serii Ol49 obsługują ruch rozkładowych pociągów pasażerskich.

W ostatnich latach przyszłość zespołu Parowozowni wzbudzała niepokojące obawy społeczeństwa i samorządu wolsztyńskiego, zwłaszcza w zakresie redukcji połączeń obsługiwanych przez parowozy. Obiekty budowlane i tory cały czas były utrzymywane w należytym stanie przez PKP Cargo S.A., a wartość podstawowych remontów przeprowadzonych w latach 2007-2016 wyniosła 513 tys. zł. Znacznie większe środki w kwocie kilku milionów złotych wydano na remonty zabytkowego taboru. W celu ratowania tego bezcennego zabytku 29 czerwca 2016 roku w Urzędzie Marszałkowskim w Poznaniu pomiędzy Samorządem Województwa Wielkopolskiego, Powiatem Wolsztyńskim, Miastem Wolsztyn oraz PKP Cargo S.A. została podpisana umowa – akt założycielski w sprawie utworzenia i funkcjonowania instytucji kultury Województwa Wielkopolskiego pod nazwą „Parowozownia Wolsztyn”, która od 1 stycznia 2017 roku stała się właścicielem obiektu. Misja powołanej instytucji kultury jest bardzo przejrzysta, o czym najlepiej potrafi przekonać jej były dyrektor Andrzej Jabłoński, w pisemnej odpowiedzi skierowanej w 2017 r. do autora niniejszego programu: *„...Dzięki wspólnemu zaangażowaniu Jednostek Samorządu Terytorialnego i PKP Cargo S.A., „żywy” skansen prowadzący ruch pociągów pod parą będzie miał szansę zachowania dotychczasowego dorobku i kolejowego dziedzictwa kulturowego, a także zapewnienia odpowiedniego poziomu jego utrzymania i dalszego efektywnego rozwoju. Bogactwo zabytkowego taboru kolejowego i obiektów architektury kolejowej, pasja i kreatywność lokalnych miłośników kolei jest kapitałem, który sprawnie zarządzany przyniesie*

korzyści całej gospodarce Wielkopolski. Silny, unikalny dobrze rozpoznawalny produkt ma szansę podnieść atrakcyjność turystyczną regionu, a wspólne działania i skuteczna współpraca są ratunkiem i szansą na zachowanie go dla przyszłych pokoleń. Parowozownia Wolsztyn jest obiektem unikatowym w skali światowej. Po zamknięciu w Chinach eksploatacji parowozów w ruchu planowym, pozostaje jedynym miejscem na świecie, z którego codziennie mogą wyruszać składy pociągów prowadzone przez zabytkowe parowozy. „Żywa parowozownia” ściąga fascynatów kolejowych z całego świata od Japonii i Australii, po Stany Zjednoczone. Trzeba również podkreślić, że stacja Wolsztyn ze swoim zabytkowym, nieskażonym jeszcze współczesną cywilizacją techniczną charakterem stanowi naturalne zaplecze dla tej ostatniej czynnej parowozowni. Tradycje kolejowe, historia i unikalność posiadanego majątku w skali światowej przyczynia się do światowej promocji regionu. Jest to jedyne takie miejsce gdzie można obejrzeć warsztaty, maszyny i urządzenia oraz inne obiekty zaplecza technicznego służące utrzymaniu i naprawie parowozów. Tylko tutaj codziennie można zobaczyć gorący, buchający parą parowóz. Przebywając w obiektach Parowozowni Wolsztyn takich jak hala napraw parowozów można namacalnie poznać część historii kolei. Obiekty utrzymywane są nadal w stylu lat pięćdziesiątych ubiegłego wieku. Całe wyposażenie w maszyny i urządzenia wykorzystywane obecnie przy naprawie parowozów wspaniale oddają atmosferę warsztatów naprawczych z tamtych lat. Również inne eksponaty kolejowe rozmieszczone na terenie parowozowni pozwalają dokładniej zapoznać się z bardzo ciekawą historią techniki utrzymania i napraw parowozów.”

Plan inwestycyjny Parowozowni Wolsztyn na najbliższe lata jest związany z dalszymi remontami, zwłaszcza konstrukcji zabytkowego budynku hali parowozowej, rozwijaniem infrastruktury technicznej i turystycznej. Na inwestycje będzie potrzebne ok. 20 mln zł. Plan ten jest jednak uzależniony od środków zewnętrznych, które jak do tej pory w większej skali nie udało się zdobyć. Mimo tego Parowozownia działa dalej m.in. dzięki wsparciu jej udziałowców oraz różnych prywatnych darczyńców. Oprócz przewozów turystycznych wznowiony został także planowy ruch parowozów na trasach Wolsztyn-Leszno i Wolsztyn-Poznań. Niestety pomyslną działalność Instytucji przerwała pandemia Covid 19. W 2020 r. nie odbyła się cykliczna impreza Parada Parowozów oraz wstrzymano ruch pasażerskich składów turystycznych. Sytuacja ta bardzo negatywnie wpłynęła na kondycję finansową Parowozowni, że w mediach pojawiły się kolejne apele o dokonywanie społecznych zbiórek pieniędzy potrzebnych do wsparcia bieżącego utrzymania Parowozowni, na co potrzebne jest ok 300-350 tys. zł miesięcznie. W 2020 r. Parowozownia dysponowała trzema czynnymi parowozami - dwa kursują po Wielkopolsce, trzeci, lokomotywa OI49-69 była w okresowej naprawie rewizyjnej. W 2021 r. planuje się naprawę lokomotywy OI49-59.

Niezależnie od funkcjonującej Parowozowni, Gmina Wolsztyn zakończyła zadanie związane z modernizacją dworca kolejowego w Wolsztynie z przeznaczeniem na nowoczesne **Zintegrowane Centrum Komunikacyjne. Wartość inwestycji wyniosła 12 798 832,27 PLN brutto** wraz z dofinansowaniem w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach poddziałania 5.2.1 "Modernizacja regionalnego układu kolejowego oraz poprawa stanu infrastruktury dworcowej" ujętego w Wielkopolskim Regionalnym Programie Operacyjnym na lata 2014-2020 (WRPO 2014+). Blisko 4,2 mln zł Gmina wyasygnowała z budżetu własnego, na projekt obejmujący budynek dworca kolejowego wraz z terenami przyległymi, którego nowy, wyższy standard poprawi znacznie warunki podróżowania, w tym umożliwi zmianę środka lokomocji z autobusu, roweru, czy samochodu prywatnego na zbiorową komunikację kolejową. Budynek dworca pełnić będzie również funkcje nierozzerwalnie towarzyszące obsłudze ruchu podróżnych, takie jak punkt informacji dla podróżnych, poczekalnia, czy część gastronomiczna na potrzeby przede wszystkim podróżnych. Część budynku uzyskała inne przeznaczenie i pełnić będzie funkcje biurowe i usługowe. W ramach projektu powstał również budynek usługowy obsługujący podróżnych, w którym mieszczą się m.in. toalety, bagażownia oraz wiata na rowery. Polskie Koleje Państwowe wyremontowały także przejście podziemne i zabytkowe wiaty kolejowe.

Gmina Wolsztyn podejmuje także starania o nieodpłatne przejęcie kolejnej działki będącej we władaniu PKP stanowiącą drogę wewnętrzną w kierunku ulicy Fabrycznej. Na tym odcinku trwają obecnie prace projektowe związane z budową ciągu pieszo – jezdnego wraz z oświetleniem i miejscami postojowymi. W trakcie opracowania planistycznego jest także teren leśny przy wolsztyńskiej parowozowni, który gmina zamierza nieodpłatnie przejąć od Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa. Uregulowanie spraw własnościowych umożliwi przyszłe inwestycje w turystyczne zagospodarowanie terenów od strony Jeziora Berzyńskiego (np. ekspozycja parowozów czy miasteczko kolejowe z parkiem dla zwiedzających). Wcześniej gmina nabyła działkę po przeciwległej stronie dworca przyległą do Jeziora Berzyńskiego (obszar około 2,5 ha). Wszystkie te działania mają na celu w pierwszej kolejności uregulowanie spraw własnościowych a następnie lepsze wykorzystanie oraz rewitalizację zaniedbanych obecnie terenów zlokalizowanych w tej przestrzeni miasta.

Inne wartościowe obiekty zabytkowe niebędące własnością Gminy:

Pałac w Chorzeminie (własność prywatna)

Pałac w Chorzeminie został wzniesiony ok. 1910 r. dla Alfreda Dauma, starosty (niem. landrata) z Grodziska Wielkopolskiego. Budynek murowany z czerwonej cegły o bardzo rozczłonkowanej bryle i wieżę posiada cechy późnogotyckie z elementami secesji. Bogate zdobienia jego elewacji wykonane są

z profilowanych cegieł i zdobione elementami z glazurowanej na zielono cegły. Stan obiektu jest dość dobry, jednak dokończenia wymaga remont generalny jego wnętrza zawierających cenny zbiór stolarki architektonicznej. Obiekt był wcześniej dokładnie zinwentaryzowany, a dokumentacja znajduje się w archiwum WUOZ w Poznaniu, Delegaturze w Lesznie. Pałac wznosi się w parku o założeniu krajobrazowym (2,73 ha), rozplanowanym zapewne w poł. XIX w. Rośnie w nim m.in. dąb kaukaski o obw. 350 cm (prawdopodobnie najokazalszy egzemplarz w Polsce), klon srebrzysty 340 cm, lipa amerykańska 180 cm, dąb czerwony 280 cm i buk zwyczajny o obw. 320 cm. Pałac oraz park są własnością prywatną.

W najbliższym otoczeniu znajduje się zabytkowy park oraz zabudowania folwarczne (brak wpisu do rejestru zabytków), obecnie w całości dostosowane do nowych funkcji i przebudowane z dodanymi elementami architektury nowoczesnej – co stanowi bardzo pozytywny przykład tego typu rewitalizacji dawnych folwarków. Obecnie folwark jest siedzibą prężnie działającej firmy prywatnej.

Pałac we Wroniawach (własność Powiatu Wolsztyńskiego)

Obiekt został zbudowany w latach 20 XIX w., a później znacznie przebudowany w stylu neobarokowym na początku XX w. przez barona Maximiliana von Goldschmidt-Rothschild, ówczesnego właściciela wsi Wroniawy. Pałac jest budynkiem murowanym, trzykondygnacyjnym, wzniesionym na planie wydłużonego prostokąta o bryle nieznacznie rozczłonkowanej, nakrytej mansardowym dachem. Od strony wschodniej znajduje się wieża oraz reprezentacyjne schody wachlarzowe. Największą wartością pałacu jest jego bogate wyposażenie wnętrza m.in. kamienne i ceramiczne piece i kominki przyozdobione błękitnymi kafłami ze scenami pejzażowymi o wzornictwie z holenderskiego Delf oraz komplet oryginalnej stolarki budowlanej, w tym okna (częściowo wymienione), drzwi zewnętrzne i wewnętrzne z oryginalnymi okuciami, rzeźbione schody i boazerie. Na sufitach znajdują się interesujące freski i sztukaterie, w oknach występują oryginalne witraże i szyby o piaskowanych wzorach, na podłogach ornamentalne kafle ceramiczne. Portal główny pałacu wykonany jest z piaskowca. Główna klatka schodowa wykonana jest z bogato rzeźbionego białego marmuru. Po generalnym remoncie przeprowadzonym w latach 1950-1957 obiekt pełni funkcję Państwowego Domu Wczasów Dziecięcych. Właścicielem ośrodka jest powiat wolsztyński. Pałac jest w dobrym stanie technicznym, na bieżąco wykonywane są wszelkie remonty. Część stolarki architektonicznej, a także ściany posiada wtórne przemalowania dalece odbiegające od zapewne ukrytych oryginalnych kolorów, które warto będzie odsłonić przy okazji następnych remontów i uwzględnić w planach inwestycyjnych. Warto także podjąć prace pielęgnacyjno-porządkowe w najbliższym otoczeniu pałacu. W 2017 roku wykonano prace związane z dostosowaniem obiektu do zgodności z przepisami przeciwpożarowymi.

Zakres prac obejmował m.in.: wymianę instalacji hydrantowej, wykonanie klap dymowych, wymianę stolarki otworowej i wykonanie instalacji p.poż. W dalszym etapie planowane są prace związane z remontem dachu.

Pałac w Gościeszynie (własność prywatna)

Obiekt zbudowany w latach 1904-1911 dla dziedziców wsi Gościeszyn, rodziny Kurnatowskich stanowi jeden z ostatnich tak dużych obiektów rezydencjonalnych o charakterze neogotyckim w Wielkopolsce. Dwukondygnacyjny murowany obiekt wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta posiada bryłę rozczłonkowaną ryzalitami, wykuszami i wysokimi wieżami zwieńczonymi krenelażem. Elewacje w całości pokryte są boniowaniem wykonanym w tynku. We wnętrzach znajdują się m.in. zabytkowe posadzki ceramiczne i rzeźbione, dębowe schody kręte. Rezydencja wraz z sąsiadującymi budynkami pomocniczymi, rozległym parkiem otoczonym stylowym murem, a także nieopodal położonym folwarkiem stanowiła jeden z najlepiej utrzymanych, wzorcowych, polskich majątków ziemskich, skutecznie rywalizujących w trudnym dla Polaków okresie niemieckiego tzw. kulturkampfu. W okresie powojennym w znacjonalizowanym pałacu Kurnatowskich funkcjonował dom dziecka, placówkę zlikwidowano w 2011. Dawni właściciele odzyskali budynek wraz z parkiem dopiero w 2014 r. Dalszy los zaniedbanego i niedoinwestowanego pałacu jest uzależniony od zdobycia znacznych środków zewnętrznych. Koszt remontu elewacji metodami konserwatorskimi według wstępnego kosztorysu może przekroczyć kwotę 1,5 mln zł. Wymienić trzeba wszystkie wewnętrzne instalacje. Obecnie obiekt jest zabezpieczony tak, aby jego stan się nie pogarszał. Nie podjęto jeszcze decyzji o jego przyszłym przeznaczeniu, ze wstępnych deklaracji właścicieli wynika, że najlepszym ukierunkowaniem będą funkcje prospołeczne. Uporządkowania wymaga bardzo zaniedbany park. Należy przeprowadzić także remont zabytkowego, murowanego ogrodzenia należącego do różnych właścicieli. Prace remontowe nie zostały jak do tej pory rozpoczęte z uwagi na nieuregulowane do końca sprawy własnościowe.

Zabytkowe kościoły:

Kościół farny p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Wolsztynie

Obecna późnobarokowa świątynia została wybudowana w latach 1754-1779, w miejscu poprzedniego kościoła drewnianego o średniowiecznym rodowodzie. Jest to obiekt murowany, wzniesiony na planie prostokąta, wewnątrz posiada układ halowy, trójnawowy. Projektantem gmachu był architekt czeskiego pochodzenia Antoni Hojne, a wykonawcą fresków na sklepieniach Jan Byszkowski z Warszawy. Świątynię konsekrował biskup Ksawery Rydziński w dniu 5 maja 1787 r. Podczas pożaru w 1810 r. spłonął oryginalny hełm na wieży, w 1831 r. odbudowany w uproszczonej formie. W 1925 r. dokonano

nieznacznej rozbudowy kościoła wg projektu Stefana Cybichowskiego z Poznania, od strony południowej wzniesiono nową zakrystię, a od wschodu małą kruchtę, wówczas przeprowadzono także generalny remont wnętrza. Kościół posiada bogate wyposażenie. W ołtarzu głównym znajduje się obraz patronki kościoła z przełomu XVI i XVII wieku, ozdobiony srebrną sukienką z końca XVIII wieku. Obraz posiada zasłonę z namalowanym przedstawieniem Zaślubin NMP, inspirowany słynnym obrazem Rafaela. Sklepienia kościoła farnego pokryte są polichromią o tematyce biblijnej, pędzla Jakuba Byszkowskiego. Organy zostały zbudowane w 1879 przez firmę Gebrüder Walter. Posiadają mechaniczną trakturę oraz wiatrownicę stożkową. Instrument jest wyposażony w trzy przelotowe głosy językowe. Przepuszczalnie od czasu powstania organy nie były przebudowywane, również piszczałki prospektowe nie zostały przekazane na działania wojenne podczas I wojny światowej. W latach 2013-14 generalny remont przeprowadziła firma Adama Olejnika.

Obecnie stan budynku jest bardzo dobry, w latach 2007-2012 wykonano wiele prac konserwatorskich przy bogatym wyposażeniu wnętrza, wcześniej położono nowe tynki zewnętrzne i pokrycie dachu oraz wykonano neobarokowy hełm wieży (1983 r.). W dalszych planach parafii jest wykonanie prac konserwatorskich przy freskach znajdujących się na sklepieniach kościoła. W 2012 r. parafia wydała duży ilustrowany album przedstawiający walory i historię kościoła¹³.

Kościół ewangelicki ob. rzymskokatolicki p.w. Wniebowstąpienia Pańskiego w Wolsztynie

Kościół powstał w latach 1830-1832 w miejscu zniszczonego pożarem drewnianego kościoła luterańskiego z ok. 1642 r. Projekt nowego, murowanego kościoła wykonał wg zaleceń Karla Fridricha Schinkla miejscowy budowniczy Goebel z Widzimia. Podobne obiekty można zobaczyć m.in. w Gnieźnie, Sławie i Śmiglu. Jest to budynek w stylu arkadowego (niem. Rundbogenstil), będącego formą przejściową między klasycyzmem a historyzmem, wzniesiony na planie prostokąta z kwadratową, wysoką wieżą od frontu. Cechy stylu widoczne są na elewacjach poprzez rytmiczne rozmieszczenie dużych pionowych okien zamkniętych łukiem pełnym. Jednoprzestrzenne wnętrze z trzech stron obiegają dwa rzędy empor. Pierwotnie strop posiadał dekorację kasetonową.

W okresie II Rzeczypospolitej kościół był we władaniu parafii należącej do superintendentury Wolsztyn-Nowy Tomyśl Ewangelickiego Kościoła Unijnego. W 1937 parafia miała 2112 wiernych. Kościół był własnością parafii ewangelickiej do 1945 r.

¹³ Wolsztyńska Fara, Kościół parafialny p.w. Niepokalanie Poczętej NMP, red. Ks. S. Majchrzak, Wolsztyn 2012

Gruntowny remont przeprowadzono w 1956 roku. Wtedy to postanowiono także zmienić wystrój wnętrza. W miejsce dekoracji kasetonowej stropu wprowadzono malarstwo. Iluzjonistyczny plafon, według projektu Edwarda Przymuszały z 1957 roku, wykonali dwaj malarze Franciszek i Bernard Wernerowie. Treścią przedstawienia jest odnowienie ślubów na Jasnej Górze w ich 300 letnią rocznicę. W późniejszym okresie dokonywano drobnych prac. W 1974 roku ułożono nową lastrиковą posadzkę w miejsce historycznej. We wnętrzu na uwagę zasługuje klasycystyczny ołtarz oraz organy zbudowane w 1832 roku przez Ludwika Hartiga, z wykorzystaniem elementów starszego instrumentu z 1698 r. jaki znajdował się w kościele w Sulechowie. Ostatni poważny remont instrumentu przeprowadził w 2002 roku organmistrz Władysław Cepka. Świątynia może pomieścić ok. 2000 osób, dlatego wykorzystywana jest nie tylko na cele religijne ale także kulturalne, m.in. podczas corocznego festiwalu muzyki organowej.

Kościół pełni obecnie funkcje pomocniczą dla parafii farnej, która prowadzi jego remont. W 2008 roku przeprowadzono remont dachu. W trakcie prac przy wieży kościoła, w sierpniu 2015 r., we wnętrzu kuli wieżowej znaleziono 6 monet oraz flakon z opisem historii kościoła i ówczesnych stosunków politycznych z roku 1832. Wymieniono stolarkę okienną, której koszt wyniósł ponad 700 tysięcy złotych. Zostało wymienionych 39 okien, z czego 8 to okna sporych rozmiarów - wysokość sięga ośmiu metrów. Renowacji malarskiej oddano całe wnętrze i wyposażenie. Wymieniono całą instalację elektryczną i piece grzewcze (kościół ogrzewany był już przed wojną). Wykorzystane zostały przedwojenne grzejniki żeliwne. Zamontowano nowe piece gazowe w miejsce starych pieców węglowych. Remont pochłonął już ponad milion złotych. W najbliższym czasie zostaną we wnętrzu zawieszane także nowe żyrandole. Do wykonania pozostaje jeszcze remont elewacji. Aktualnie skute zostały tynki zewnętrzne w partii przyziemia w celu osuszenia murów. Remont kościoła wspierała też Gmina Wolsztyn – w 2018 r. przeznaczono na ten cel 24 tys. zł., a także w 2019 r.

Zespół klasztorny w Obrze

Budowę murowanego klasztoru cystersów i kościoła p.w. św. Jakuba Wyższego Apostoła w Obrze rozpoczęto w miejscu wcześniejszego obiektu drewnianego, już w 1618 r. jednakże budowla były niszczone podczas tzw. potopu szwedzkiego w poł XVII w., a później wojny północnej na początku w. XVIII. Obecny późnobarokowy kościół powstał w latach 1722-1757 wg projektu włoskiego architekta Jana Catenazzi. Prace wykończeniowe i wyposażenie wnętrza trwały do końca lat 60 XVIII w. W ołtarzu głównym znajduje się cenny obraz z 1756 r. przedstawiający Wniebowzięcie Najświętszej Marii Panny autorstwa Szymona Czechowicza. Bogato zdobione stalle ustawiono w 1762 r. Freski na murowanych sklepieniach wykonał w latach 1753-1754 Stanisław Brzozowski z Poznania. Kościół posiada wnętrze

jednonawowe z nieco węższym prezbiterium. Od strony południowej przylega do niego dwukondygnacyjny budynek klasztoru z poł. XVIII w. Do zespołu klasztornego należą także barokowy dworek opacki z 1724 r. oraz zabudowania mieszkalno-gospodarcze.

Wszystkie obiekty klasztorne są remontowane na bieżąco i utrzymywane są w doskonałym stanie. Dzięki dotacjom uzyskanym z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu przeprowadzono prace konserwatorsko-restauratorskie przy elementach wyposażenia kościoła klasztornego pw. św. Jakuba Większego - przy stallach północnych i południowych w prezbiterium, chrzcielnicy i ambonie oraz przy portalu wejścia głównego do kościoła. Zrealizowano projekt termomodernizacji budynku klasztornego, w tym montaż pomp ciepła oraz wymianę okien wg historycznych wzorów. W bardzo dobrym stanie znajduje się drewniany kościół p.w. św. Walentego w Obrze, wyremontowany w latach 2000-2001.

Kościół w Kębłowie i Gościeszynie

W ostatnich latach gruntownie remontowano także kościoły należące do parafii w Kębłowie: pw. Św. Bartłomieja (1852-1869), gdzie naprawiono dach, strop i wymalowano wnętrze i elewacje. Parafia w Kębłowie wyremontowała także drewniany kościół cmentarny p.w. św. Wawrzyńca (1578 r.- XVIII w.), w którym naprawiono fundamenty i podwaliny oraz ściany konstrukcji zrębowej i poszycie dachu i całego kościoła.

Poprawiono także stan kościoła parafialnego p.w. św. Stanisława Biskupa w Gościeszynie. W latach 2006-2007 wyremontowano dach, a w ostatnim czasie przeprowadzono prace osuszające przy fundamentach oraz wykonano nowy chodnik wokół kościoła, do zrobienia pozostał jeszcze remont tynków zewnętrznych, na co parafia aktualnie nie posiada wystarczających środków. W 2018 roku wymalowano wnętrze świątyni. Na ten cel Gmina Wolsztyn przeznaczyła kwotę dofinansowania w wysokości 26 tys. zł.

Parki zabytkowe zlokalizowane na terenie gminy Wolsztyn

Na terenie gminy Wolsztyn znajduje się sześć parków wpisanych jednostkowo do rejestru zabytków, są to parki w miejscowościach: Chorzemin, Gościeszyn, Obra, Powodowo, Wolsztyn, Wroniawy. Stan parków jest bardzo zróżnicowany. Najgorszy stan przedstawia park w Gościeszynie, który jako nieużytkowany od kilku lat popadł w znaczne zaniedbanie i niemal na całym jego obszarze zalegają powalone drzewa i gałęzie oraz gęsto porastają samosiewy drzew i krzewów. W obecnej sytuacji formalno-finansowej właścicieli obiektu szansa na rewitalizację parku może się pojawić dopiero za kilka lat i jest uzależniona od dotacji zewnętrznych, jednak dopiero po znalezieniu nowej funkcji użytkowej

dla całego kompleksu pałacowo-parkowego w Gościeszynie. Prace porządkowo-pielęgnacyjne należałoby wykonać w parkach przypałacowych w Chorzeminie i we Wroniawach. Infrastruktura na ich terenie jest stara i zniszczona. Na bieżąco wykonywane są prace pielęgnacyjno-porządkowe w parku przypałacowym w Powodowie oraz parku klasztornym w Obrze.

Cmentarze zabytkowe zlokalizowane na terenie gminy Wolsztyn

Stan wszystkich cmentarzy na terenie gminy Wolsztyn pozostaje nierozpoznany i wymaga specjalnych prac inwentaryzacyjnych. W bardzo dobrym lub dobrym stanie pozostają cmentarze czynne komunalne, lub wyznania rzymsko-katolickiego. Z uwagi na brak opiekunów bardzo zaniedbane, lub niekiedy zdewastowane są cmentarze ewangelickie, tzw. „poniemieckie”, zarastające samosiewem drzew i krzewów. Obiekty są nieoznakowane i niekiedy trudne do zlokalizowania. W Wolsztynie znajduje się dawny cmentarz żydowski, obecnie funkcjonujący jako cmentarz radzieckich jeńców wojennych. Jest on utrzymywany w dobrym stanie.

5.2.4 ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE NA TERENIE GMINY WOLSZTYN¹⁴

W polskiej archeologii w przeciwieństwie do archeologii anglosaskiej podstawą metodą ewidencjonowania stanowisk archeologicznych są badania powierzchniowe. Metoda ta przyjęta została w 1978 roku jako metoda wiodąca obowiązująca na terenie całego kraju i realizowana w ramach programu badawczo - konserwatorskiego nazwanego Archeologicznym Zdjęciem Polski w skrócie AZP. Jest ona z powodzeniem realizowana do dnia dzisiejszego na terenie kraju.

Uporządkowuje ona dotychczasowy stan badań i wiedzy o rozpoznaniu archeologicznego terenu poprzez szczegółowe kwerendy archiwalne, muzealne, bibliograficzne oraz penetrację archeologiczną terenu. W jej wyniku uzyskano zbiór informacji o stanowiskach archeologicznych na interesującym nas obszarze. Jest to zbiór otwarty ciągle uzupełniany o nowe informacje i nowe stanowiska. Penetracja terenowa, jako pojedyncze przejście terenu, nie daje jednak pełnego obrazu o stanowiskach archeologicznych, niemniej jednak AZP jest źródłem wiedzy najbardziej miarodajnym i aktualnym o terenie. Z terenu gminy Wolsztyn znanych jest 513 stanowisk archeologicznych, z których wydzielono fakty osadnicze.

¹⁴ Rozdział opracowany na podstawie informacji otrzymanych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu, Delegatury w Lesznie. Grudzień 2016 r.

W poniższej tabeli zaprezentowano zasoby archeologicznego dziedzictwa kulturowego na terenie gminy Wolsztyn¹⁵.

Kategorie faktów osadniczych w obrębie stanowisk							ilość faktów	ogólna ilość stanowisk archeol.
grodziska	cmentarzyska płaskie	cmentarzyska kurhanowe	osady	punkty osadn.	ślady osadn.	inne		
6	14	-	256	128	450	35	879	513
w tym w rejestrze zabytków								
1	1							2

Teren gminy Wolsztyn należy do prowincji Pojezierza Wielkopolskiego, makroregionu Pojezierza Wielkopolskiego, mezoregionu Pojezierza Poznańskiego, mikroregionu Równiny Nowotomyskiej. Równina Nowotomska jest sandrem fazy poznańskiej zlodowacenia wiślańskiego. Na powierzchni równiny występują wydmy. Jezior jest mało, a największe znajdują się koło Wolsztyna: Jezioro Berzyńskie oraz Wolsztyńskie. Znaczne obszary pokrywają lasy, głównie w części południowo - zachodniej gminy. Dominują gleby lekkie. Południową granicę gminy stanowi dolina rzeki Obry - Południowy Kanał Obry. Sieć hydrograficzną tworzą głównie Północny Kanał Oby, Środkowy Kanał Obry i Południowy Kanał Obry o przebiegu równoleżnikowym. Ponadto występują niewielkie ciekі stanowiące zlewnie jezior i rzeki Obry, która należy do dorzecza Odry. Z doliną tej rzeki i jej dopływów wiąże się najgęstsze osadnictwo pradziejowe i wczesnohistoryczne z tego terenu.

¹⁵ Źródło: M. Dernoga, *Raport o stanie zabytków archeologicznych w województwie wielkopolskim*, [w:] Wielkopolski Biuletyn Konserwatorski, tom III, Poznań 2006. – uzupełnione o informacje otrzymane z WUOZ w Poznaniu, Delegatury w Lesznie (grudzień 2016 r.)

Ogółem w granicach gminy zarejestrowanych zostało 513 stanowisk archeologicznych, w obrębie których wydzielono 879 fakty osadnicze reprezentujące osadnictwo od epoki kamienia aż po czasy nowożytny. Na terenie gminy wydzielono 23 wyraźnych zespołów osadniczych.

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie gminy Wolsztyn datowane ogólnie na okres epoki kamienia (46 stanowisk) rozproszone są równomiernie na całym obszarze z niewielką koncentracją w części południowej gminy. Stanowiska te rozpoznane zostały na podstawie występujących na powierzchni artefaktów krzemiennych głównie na terenach zwydmionych. Stanowiska te to głównie ślady osadnicze z pojedynczymi, mało charakterystycznymi artefaktami krzemiennymi. Najstarsze znane stanowisko to obozowisko ze starszej epoki kamienia paleolitu schyłkowego (Wroniawy st. 3). Stanowisko to zostało zarejestrowane w obrębie wsi Wroniawy, kolejne stanowiska znane są ze środkowej epoki kamienia mezolitu. Koncentrują się one na terenach zwydmionych w rejonie Karpicka, Obry, duże skupisko zarejestrowane w obrębie wsi Stradyń. We Wroniawach zarejestrowano obozowisko mezolityczne datowane na okres trwania kultury chojnicko - pieńkowskiej (Wroniawy st. 5). Należy zaznaczyć że osadnictwo z tego okresu jest niezmiernie bogate.

Na uwagę zasługuje niewielka ilość stanowisk związana z młodszą epoką kamienia- neolitem, a więc z pojawieniem się pierwszych rolników. Ten okres reprezentowany jest zaledwie przez 19 stanowisk archeologicznych, z których 3 reprezentuje osadnictwo kultury pucharów lejkowatych (Wroniawy st. 5, Dąbrowa Nowa st. 1, st. 2), 3 kultury amfor kulistych, (Świętno st. 3, Wroniawy st. 20, Niałek Wielki st. 16), a 2 kultury ceramiki sznurowej (Karpicko st. 1), Kębłowo Dębowice st. 30). Pozostałe 11 stanowisk datowanych jest ogólnie na okres neolitu. Reprezentują one środkowy późny i schyłkowy neolit. Stanowiska te wystąpiły w okolicach wsi Karpicko, Wroniawy, Dąbrowy, Świętna, Obry, Powodowa. Wczesna epoka brązu została udokumentowana na 3 stanowiskach, z których jedno datowane zostało na okres trwania kultury przedłużyckiej (Karpicko st. 1), a pozostałe zlokalizowane w obrębie wsi Obra ogólnie datowane są na wczesną epokę brązu. Na kolejną epokę brązu i wczesną epokę żelaza przypada osadnictwo kultury łużyckiej (1400 - 400 p.n.e.). Z tym horyzontem chronologicznym wiązać należy 92 stanowiska osadnicze, 9 sepulkralnych oraz 1 grodzisko. Osadnictwo z tego okresu jest dość równomiernie rozłożone i występuje w obrębie wsi Karpicko, Powodowo, Niałek Wielki, Kębłowo, Wroniawy. Jednak największe skupisko stanowisk kultury łużyckiej koncentruje się w rejonie wsi Obra. Zdecydowana większość datowana jest na V okres epoki brązu – okres halsztacki. Dwa stanowiska związane są z kulturą pomorską, jedno stanowisko osadnicze datowane na okres lateński i jedno sepulkralne (Stary Widzim st. 1). Jedno stanowisko sepulkralne datowane jest na okres trwania kultury grobów kloszowych (Gościeszyn st. 2). W przeciwieństwie do wcześniejszego osadnictwa z epoki kamienia, w tym okresie następuje rozwój osadnictwa na terenie

gminy Wolsztyn. Kolejny horyzont osadniczy związany jest z osadnictwem kultury przeworskiej, rozwijającej się w okresie wpływów rzymskich (ok. 200 p.n.e. - 400 n.e.), z którą związanych jest tylko 37 stanowisk archeologicznych. Obejmują one tereny zbliżone do osadnictwa kultury łużyckiej. Nie tworzą one jednak wyraźnej koncentracji.

Osadnictwo wczesnohistoryczne związane z okresem wczesnego średniowiecza koncentruje się równomiernie na terenie gminy szczególnie wzdłuż cieków wodnych. Ogółem na okres wczesnego średniowiecza X-XIII w. datowanych jest 202 stanowisk archeologicznych, w tym grodzisko Gościeszyn st. 1 oraz w Powodowie i Kęblowie. Osadnictwo z okresu wczesnego średniowiecza obejmuje wszystkie jego fazy i jest bardzo intensywne i świadczy o kolonizacji tego terenu. Z terenu wsi Obra i Obra Nowa pochodzą dwa skarby srebrne, w tym jeden datowany na fazę C wczesnego średniowiecza. Kolejnych 136 stanowisk datowanych jest na okres późnego średniowiecza. Osadnictwo to, podobnie jak osadnictwo wczesnośredniowieczne, występuje równomiernie na terenie gminy. Zaznaczyć należy również, że duża ilość stanowisk ze względu na silnie rozdrobniony i zniszczony materiał, datowano ogólnie na okres pradziejowy (181). Z okresem nowożytnym związanych jest 56 stanowisk archeologicznych.

W przeważającej części stanowiska archeologiczne zarejestrowane zostały poza terenem zabudowanym. Na uwagę należy mieć fakt, że niektóre wsie liczą po kilkaset lat i pod nawarstwieniami współczesnymi mogą zalegać jeszcze nierozpoznane historyczne warstwy osadnicze (od okresu lokacji) oraz potencjalne zabytki archeologiczne także pradziejowe.

Na terenie Gminy Wolsztyn wyraźnie widoczny jest związek z ciekami wodnymi i zbiornikami wodnymi, a w przypadku osadnictwa z epoki kamienia z terenami występowania wydm, w szczególności doliny rzeki Obry. Koncentruje się bogate osadnictwo z wszystkich okresów chronologicznych. Wskazuje to wyraźnie, iż doliną Obry przebiegały szlaki handlowe. Kolejny skupisko osadnicze koncentruje się wokół jeziora Wolsztyńskiego i Jeziora Berzyńskiego.

5.2.5. STAN ZACHOWANIA ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH

Najlepiej zachowane są zabytki położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych, gdzie ingerencja człowieka w substancję zabytkową stanowiska jest zdecydowanie mniejsza. Stan zachowania nawarstwień kulturowych i osadniczych w obrębie stanowisk jest trudny do określenia. Ustala się go przy okazji badań rozpoznawczych (powierzchniowych i sondażowych), planowanych badań naukowych czy ratowniczych. Na podstawie badań powierzchniowych, a w szczególności dużej ilości materiału zabytkowego lub rozoranych obiektów czytelnych na powierzchni można stwierdzić, że stanowisko jest w znacznym stopniu zniszczone. Z kolei pojedyncze fragmenty

ceramiki na powierzchni stanowiska mogą wskazywać na dobry stan zachowania stanowiska, bowiem orka czy inne prace nie naruszyły stropów obiektów archeologicznych czy nawarstwień kulturowych.

Gmina Wolsztyn nie posiada gminnej ewidencji zabytków archeologicznych, dlatego określenie stopnia zachowania zabytków archeologicznych, na podstawie konkretnych przykładów, poza obiektami wpisanymi do rejestru, z uwagi na ich dużą ilość, na obecnym etapie poznawczym nie jest możliwe. W tym celu wskazane jest przygotowanie specjalnego opracowania wg wskazań Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu.

Stan zachowania obiektów archeologicznych wpisanych do rejestru

Miejscowość	Obszar AZP	Obiekt	Stan zachowania
Gościeszyn st. 1 N rej. 437/A z dnia 2.12.1968 r.	59-21/10	grodzisko	dobry, wały porośnięte krzewami i trawą, stanowisko nieoznakowane
Obra st. 1 Nr rej.1640/A z 9.12.1974 r.	59-20/54	cmentarzysko kultury łużyckiej	nieokreślony, stanowisko odkryte w piaśnicy

W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

5.3. WYKAZ OBIEKTÓW Z TERENU GMINY WOLSZTYN WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO¹⁶

CHORZEMIN

- zespół pałacowy, XIX w., nr rej.: 403/Wlkp/A z 12.04.1973 r.

- pałac
- park

GOŚCIESZYN

- kościół par. pw. św. Stanisława Biskupa, 1778-1918 r., nr rej.: 180/Wlkp/A z 28.07.1978 r.

- zespół pałacowy, poł. XIX w., nr rej.: 413/Wlkp/1-2/A z 21.10.1968 r. i z 27.12.1983 r.

- pałac
- oficyna
- stajnia
- ujeżdżalnia
- park, XVIII-XIX w.

- zespół folwarczny, 2 poł. XIX – XX w., nr rej.: 29/Wlkp/A z 5.05.2000 r.

- gorzelnia
- spichrz
- stajnia
- kuźnia
- ogrodzenie mur., od strony pn.

KĘBŁOWO

- zespół kościoła parafialnego, nr rej.: 790/Wlkp/A z 31.03.2010 r.

- kościół pw. św. Bartłomieja, 1852-62 r.
- cmentarz kościelny, XIV w.

¹⁶ Źródło: www.poznan.wuoz.gov.pl/rejestr-zabytkow (dostęp. 30.12.2016 r.)

- plebania, 2 poł. XIX w.
- ogród plebański, 2 poł. XIX w.

- kościół cm. pw. św. Wawrzyńca, drewn., 1587-1724 r., nr rej.: 181/Wlkp/A z 21.04.1971 r.

- dworzec PKP, ul. Rauera 3, 1906 r. , nr rej.: 3354 z 13.05.1998 r.

- - budynek gospodarczy, nr rej. j.w.

- wiatrak koźlak, 1789 r., nr rej.: 286/Wlkp/A z 19.05.1980 r.

OBRA

- zespół klasztorny cystersów, ob. misjonarzy oblatów:

- kościół pw. św. Jakuba Apostoła, 1722-57 r., nr rej.: 306 z 22.12.1932 r.
- klasztor, 1618-1753-55, 1920 r., nr rej.: j.w.
- obora, 2 poł. XVIII w., nr rej.: 891/A z 20.02.1970 r.
- organistówka, k. XVIII w., nr rej.: 890/A z 20.02.1970 r.
- opatówka, 1724 r., nr rej.: 3296 z 8.06.1994 r.
- park, 2 poł. XVIII w., nr rej.: 3210 z 27.12.1983 r.

- kaplica pw. św. Anny, drewn., poł. XVIII w., nr rej.: 185/Wlkp/A z 19.02.1970 r.

- kościół cment. pw. św. Walentego, nr rej.: 186/1-2/Wlkp/A z 22.12.1932 r. i z 19.02.1970 r.

- brama i mur cmentarny, 1792 r., nr rej.: j.w.

POWODOWO

- park pałacowy, 2 poł. XVIII, poł. XIX, nr rej.: 3213 z 30.05.1984 r.

STARA DĄBROWA

- zespół folwarczny:

- spichlerz, 2 poł. XIX w., nr rej.: 355/A z 29.10.1968 r.
- 2 obory, 1 ćw. XIX, k. XIX w., nr rej.: 1007 z 11.03.1970 r.

STARY WIDZIM

- zabudowania folwarczne, poł. XIX w., nr rej.: 298/Wlkp/A z 20.02.1970 r.:

- 3 domy mieszkalne
- spichlerz

WOLSZTYN

- zespół architektoniczno-urbanistyczny, XIV-XIX w., nr rej.: 2201 z 29.03.1976 r.

- zespół kościoła parafialnego p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP nr rej.: 182/1-2/Wlkp/A

- kościół par. p.w. Niepokalanego Poczęcia, 2 poł. XVIII w., wpisany do rej. zab. decyzją z dnia 22.12.1932 r.
- dzwonnica, 2 poł. XVIII w., wpis. do rej. zab. decyzją z dnia 28.11.1968 r.

- kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. pw. Wniebowstąpienia Pańskiego, 1832 r., nr rej.: 183/Wlkp/A z 20.02.1970 r.

- zespół pałacowy, nr rej.: 414/Wlkp/A z 28.11.1968 i z 12.04.1973 r.:

- pałac, poł. XIX w., 1897 r.
- park, k. XVIII-XIX w.

- skansen budownictwa ludowego, ul. Bohaterów Bielnika 26, nr rej.: 3125 z 20.07.1987 r.

- kamienica, ul. Dąbrowskiego 3, 1911-12 r., nr rej.: 818/Wlkp/A z 21.10.2010 r.

- dom - muzeum R. Kocha, ul. Doktora Kocha 12, 1 ćw. XX w., nr rej.: 303/Wlkp/A z 10.09.1974 r.

- zespół d. Progimnazjum Realnego, ob. szkoła podstawowa, ul. Poniatowskiego 1, 1908 r., nr rej.: 825/Wlkp/A z 30.11.2010 r.

- budynek szkolny
- sala gimnastyczna
- ogród szkolny i boisko

- zespół Seminarium Nauczycielskiego, ul. Poniatowskiego 7, 1910-13 r., nr rej.: 427/Wlkp/A z 6.11.2006 r.

- budynek szkolny z łącznikiem
- sala gimnastyczna i stołówka
- łaźnia, ob. budynek gosp.
- willa dyrektora, ul. Marcinkowskiego 10

- sierociniec, ob. szkoła medyczna, ul. Poznańska 32, nr rej.: 297/Wlkp/A z 12.09.1984 r.
- dom i pracownia Marcina Rożka z ogrodem, ul. 5 Stycznia 34, nr rej.: 39/Wlkp/A z 26.09.2000 r.

WRONIAWY

- zespół pałacowy, 1 poł. XIX w., nr rej.: 419/Wlkp/A z 12.04.1973 r.:

- pałac
- park

5.4. WYKAZ ZABYTKÓW Z TERENU GMINY WOLSZTYN UJĘTYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW GMINY WOLSZTYN¹⁷

MIASTO WOLSZTYN

- układ urbanistyczny – XVI w. – XX w.
- zespół kościoła parafialnego p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP:
 - kościół parafialny p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP, mur. 1767 - 1779 r.,
 - dzwonnica, mur, 4 ćw. XVIII w.
 - plebania, ul. Doktora Kocha nr 38
 - mur z bramą, mur, XIX w.
- kościół filialny p. w. Wniebowstąpienia Pańskiego, poewangelicki, mur., 1832 r.
- zespół pałacowo – parkowy, ul. Drzymały 4:
 - pałac, ob. hotel, mur., 3 ćw. XIX w., rozb. 1912 r.
 - park, krajobrazowy, 2 poł. XIX w.

¹⁷ Wykaz zawiera również obiekty o znacznie utraconych wartościach zabytkowych, co wykazały lustracje terenowe przeprowadzone w okresie czerwiec-wrzesień 2016 r. oraz w grudniu 2020 r. Wszystkie wymienione obiekty posiadają karty adresowe GEZ. Gminna Ewidencja Zabytków jest zbiorem otwartym, w którym ilość obiektów może się zmieniać. Aktualny wykaz jest prowadzony przez Burmistrza Wolsztyna, jednak wymaga jeszcze ostatecznej weryfikacji i przyjęcia w formie zarządzenia.

- brama w parku, pocz. XX w.

- zespół cmentarza katolickiego:

- kaplica, pocz. XX w.
- mur i brama, pocz. XX w.

- szkoła Podstawowa, ul. Wschowska 15, pocz. XX w.

- zespół szkoły podstawowej, ul. Poniatowskiego:

- budynek szkoły, mur., ok. 1905 r.
- sala gimnastyczna, mur., ok. 1905 r.
- budynek gospodarczo - mieszkalny, mur., ok. 1905 r.

- poczta, ul. 5 Stycznia 4, mur., pocz. XX w.

- zespół budynków Liceum Ogólnokształcącego, d. Seminarium Nauczycielskie,
ul. Poniatowskiego 7, 1913 r.:

- budynek szkoły, mur.
- sala gimnastyczna, mur.
- willa dyrektora z łącznikiem (od ul. Marcinkowskiego 10), mur.
- budynek gospodarczy, mur.
- ogrodzenie od str. ul. Marcinkowskiego
- transformator, mur., 1 ćw. XX w.

- zespół budynków Starostwa:

- starostwo powiatowe, ul. 5 Stycznia 5, mur., ok. 1910, przeb. 1924 r.
- willa starosty, ul. 5 Stycznia 5a, mur, ok. 1910 r.

- zespół Szpitala „Caritas”, d. szpital zakonny, ul. Poznańska 29, 3 ćw. XIX w.:

- szpital, d. klasztor

o kaplica

- szpital, ul. Wschowska 3, mur., pocz. XX w., rozb. I. 70. XX w.
- Sąd Rejonowy, d. dom. mieszk., mur., ok. 1905 r. ul. Mickiewicza 2.
- Sąd Rejonowy, d. dom mieszk. ul. Poniatowskiego 5, mur, ok. 1910 r.
- Muzeum im. Rożka, ul. 5 Stycznia 34, d. dom. artysty, mur, 1932 r.
- ogród przy Muzeum M. Rożka, 1932 r., ul 5 Stycznia 34
- Biblioteka Publiczna, ul. Gajewskich 48, mur, pocz. XX w.
- sierociniec, ob. szkoła medyczna, ul. Poznańska 32, mur., 1926 – 1929 r.
- skansen budownictwa ludowego, ul. Bohaterów Bielnika 26
- teren dawnego cmentarza kat. ob. żołnierzy radzieckich 5 Stycznia nr 60
- teren dawnego cmentarza ewangelickiego ob. park

ul. Bohaterów Bielnika

- nr 1, dom 4 ćw. XIX w.
- nr 44, dom, mur, 4 ćw. XIX w.
- nr 54 dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 57, dom, mur, 1905 r.

ul. Dąbrowskiego

- nr 3, dom, mur., pocz. XX w.
- nr 4, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 12, willa, mur., ok. 1920 r.
- nr 8, dom , mur., ok. 1920 r.

ul. Dworcowa

- nr 2, dom, mur., k. XIX w.

- nr 4, dom, mur., k. XIX w.

- nr 5, dom, mur, 1908 r.

- nr 7, dom, mur., 4 ćw. XIX w.

- nr 13, dom, mur., XIX/XX w.

- zespół dworca kolejowego:

- dworzec kolejowy
- nastawnia, mur., pocz. XX w.
- kładka dla pieszych, metal, ok. 1907 r.
- zejścia na perony z wiatami, 2 szt, ok. 1905 r.

ul. Fabryczna

- nr 2, dom, mur., pocz. XX w.

- nr 3, dom, mur., pocz. XX w.

- nr 4, dom, mur., l. 20 XX w.

- nr 17, dom, mur., l. 20 XX w.

- zespół lokomotywowni:

- parowozownia, mur., 1907 r.
- budynek socjalny, mur., pocz. XX w.
- nastawnia, mur., pocz. XX w.
- obrotnica, 1907 r.
- wieża ciśnień, mur., 1907 r.
- warsztaty, mur pruski, 1907 r.

ul. Gajewskich

- nr 2, zespół zabudowań dawnej gazowni, pocz. XX w.

- hala gazowni, ob. hurtownia, mur.
- budynek mieszkalny, mur.
- budynek gospodarczy, mur.
- ogrodzenie, mur. – metal.

ul. Gajewskich

- nr 5, dom, mur., ok. 1920 r. - przebudowany
- nr 6, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 7, dom, mur, 1933 r.
- nr 18, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 23, dom, mur., pocz. XX w. - przebudowany
- nr 33, dom, mur, poł. XIX w. - przebudowany
- nr 36, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 37, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 38, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 39, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 40, dom, mur, pocz. XX w.
- nr 41, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 42, dom, mur., pocz. XX w.
- nr 45, dom, mur., pocz. XX w.

ul. Gajewskich

- dawny Zakład Prefabrykatów Betonowych Wawrzyna Karwatki, 1930 r. - przebudowany
 - budynek mieszkalno - administracyjny, mur.
 - budynek produkcyjny, mur.

ul. Doktora Kocha

- nr 1, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 4, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 6, dom, mur, 4 ćw. XIX w.
- nr 7, dom, mur., pocz. XX w.
- nr 8, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 10, dom, mur., pocz. XX w.
- nr 12, dom, ob. Muzeum Roberta Kocha, mur, 1842 – 1846 r.
- nr 13, dom, mur. pocz. XIX w.
- nr 22, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 23, dom, mur., ok. 1910 r.
- nr 24, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 25, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 26, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 28, dom, mur., ok. 1910 r.
- nr 29, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 30, dom, mur, 4 ćw. XIX w.
- nr 32, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 34, dom, mur., pocz. XX w.
- nr 39, dom, mur., 1910 r.
- nr 40, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 41, dom, mur, 4 ćw. XIX w.
- nr 42, dom, mur., pocz. XX w.

- nr 43, dom, mur., pocz. XX w.
- nr 45, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 46, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 47, dom, mur., pocz. XX w.
- nr 48, dom, mur., 1910 r.
- nr 49, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 50, dom, mur., pocz. XX w.
- nr 51, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 52, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 54, dom, pocz. XX w.
- nr 55, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 57.. dom, mur., 4 ćw. XIX w.

ul. Kolejowa

- nr 1, budynek mieszkalny pracowników kolei, mur., pocz. XX w.
- nr 2/3, budynek mieszkalny pracowników kolei, mur., pocz. XX w.
- nr 4, budynek mieszkalny pracowników kolei, mur., pocz. XX w.
- nr 5, budynek mieszkalny pracowników kolei, mur., pocz. XX w.
- nr 6/7, budynek mieszkalny pracowników kolei, mur, pocz. XX w.

ul. Kościelna

- nr 1, dom, mur, 4 ćw. XIX w.
- nr 4, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 6, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 10, dom, mur., 1907 r.

- nr 11, dom, mur., 1906 r.

- nr 12, dom, mur, 1913 r.

- nr 13 dom, mur., 3 ćw. XIX w.

ul. Krótka

- nr 2, dom, mur., 4 ćw. XIX w.– przebudowany

ul. Lipowa

- nr 1, dom, mur., 4 ćw. XX w.

- nr 2, dom, mur., 4 ćw. XX w.

- nr 7, dom., mur., pocz. XX w.

- nr17, dom, mur., XIX/XX w.

- nr 18, dom, mur.

- nr 61, wieża ciśnień

- nr 63, dom, mur., XIX/XX w.

- nr 64, dom, mur., 1933 r.

ul. Łąkowa

- nr 2, dom, mur., pocz. XX w.

ul. Marcinkowskiego

- nr 1, dom , mur., ok. 1910 r.

- nr 6, dom , mur., ok. 1910 r. + ogrodzenie, mur. - metal.

- nr 7, dom , mur., ok. 1910 r. + ogrodzenie, mur. - metal

- nr 8, dom , mur., ok. 1910 r. + ogrodzenie, mur. - metal.

- nr 9, dom , mur., ok. 1910 r.

- nr 11, dom . mur., ok. 1910 r.

ul. Niatecka

- nr 2, dom, mur., 4 ćw. XIX w. – przebudowany

- nr 3, dom, mur., 4 ćw. XIX w.

- nr 16, dom, mur., 4 ćw. XIX w.

ul. Ogrodowa

- nr 1, dom, mur, pocz. XX w. przedszkole publiczne nr 1

ul. Polna

- nr 1, dom, mur., pocz. XX w.

- nr 7, dom, mur., pocz. XX w.

- nr 10, dom, mur., pocz. XX w.

- nr 13, dom, mur., pocz. XX w.

- nr 26, dom; mur, l. 30 XX w.

- nr 27, dom: mur., 1934 r.

- nr 28, dom, mur., l. 30 XX w.

- nr 35, dom: mur., l. 30 XX w.

ul. Poniatowskiego

- nr 2, dom, mur., l. 20 XX w.

- nr 3, dom, mur., ok. 1905 r.

- nr 4, dom. mur., l. 30 XX w.

- nr 6, dom, mur, pocz. XX w.

- nr 8, dom. mur., k. XIX w.

- nr 9, dom mur., ok. 1905 r.

- nr 16, dom mur., k. XIX w.

- nr 25, dom mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 28, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 32, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 34, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 38, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 44, pocz. XX w. budynek tzw. Rafii – dawna fabryka cygar i wyrobów z rafii, areszt niemiecki

ul. Poznańska

- nr 7, dom, mur., pocz. XX w.
- nr 8, dom, mur., ok. 1910 r.
- nr 10, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 20, dom, mur., 2 ćw. XIX w.
- nr 21, dom, mur., 2 ćw. XIX w.
- nr 33, dom, mur., 3 ćw. XIX w.
- nr 33a dom, mur., 1 ćw. XX w.
- nr 38, dom. mur., 3 ćw. XIX w.

Rynek

- nr 1, ratusz miejski, mur., 2 ćw. XIX w. późn. rozb.
- nr 2a, dom, mur., koniec XIX w. - restauracja w dawnej powozowni
- nr 6, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 7, dom, ob. bank mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 9, dom, mur., 3 ćw. XIX w.
- nr 10, dom, mur., 3 ćw. XIX w.
- nr 13, dom, mur., 4 ćw. XIX w.

- nr14, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 15, dom, mur., pocz. XX w.
- nr 18, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 19, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 20; dom, mur., ok. 1910 r.

ul. Sienkiewicza

- nr 2, willa, mur, ok. 1910 r.
- nr 3, willa, mur., ok. 1910 r.
- nr 4, willa, mur., ok. 1910 r.
- nr 5, willa, mur., ok. 1910 r.
- nr 6, willa, mur., ok. 1910 r.
- nr 8, willa, mur., ok. 1910 r.

ul. Słodowa

- nr 9, dom, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 12, dom, mur., kon. XIX w.

ul. Słodowa

- zespół browaru:

- bud. magazynowy, d. słodownia i suszarnia, mur., 1909 r.
- stara kotłownia, mur., k. XIX w.
- bud. administracyjno-mieszkalny, mur., 1909 r.

ul. Słowackiego

- nr 1, dom wielorodzinny, mur., pocz. XX w.
- nr 2, dom wielorodzinny, mur., pocz. XX w.

- nr 3, dom wielorodzinny, mur., pocz. XX w.
- nr 4, dom wielorodzinny, mur., pocz. XX w.
- nr 5/6, dom wielorodzinny, mur., pocz. XX w.
- nr 7, dom wielorodzinny, mur., pocz. XX w.
- nr 8, dom wielorodzinny, mur., pocz. XX w.
- nr 19, dom wielorodzinny, mur., pocz. XX w.
- nr 22, dom wielorodzinny, mur., pocz. XX w.
- nr 23, dom wielorodzinny, mur., pocz. XX w.
- nr 24, dom wielorodzinny, mur., pocz. XX w.
- nr 29, dom wielorodzinny, mur., pocz. XX w.
- nr 30/31, dom wielorodzinny, mur., pocz. XX w.
- nr 32, dom wielorodzinny, mur., pocz. XX w.
- nr 33, dom wielorodzinny, mur., pocz. XX w.
- nr 34, dom wielorodzinny, mur., pocz. XX w.
- nr 35, dom wielorodzinny, mur., pocz. XX w.

ul. 5 Stycznia

- nr 1, dom, mur, 4 ćw. XIX w.
- nr 2, dom mur, pocz. XX w.
- nr 7, dom, mur, 4 ćw. XIX w.
- nr 11, dom, mur, 4 ćw. XIX w.
- nr 12, dom, mur, 4 ćw. XIX w.
- nr 13, dom, mur, 4 ćw. XIX w.
- nr 14, szkoła, pocz. XX w.

- nr 17, dom, mur, 2 ćw. XIX w.
- nr 18, dom, mur, 3 ćw. XIX w.
- nr 19, dom, mur, 3 ćw. XIX w.
- nr 20, dom, mur, 4 ćw. XIX w.
- nr 23, dom, mur, 4 ćw. XIX w.
- nr 25, dom, mur, 3 ćw. XIX w.
- nr 26, dom, mur, 4 ćw. XIX w.
- nr 27, dom, mur, 4 ćw. XIX w.
- nr 28, d. bank spółdzielczy, ob. bank, mur, ok. 1905 r.
- nr 31/32, dom, mur, pocz. XX w.
- nr 35, dom, mur, ok. 1905 r.
- nr 40, dom. mur, 4 ćw. XIX w.
- nr 41. dom. mur, 4 ćw. XIX w.
- nr 44; dom, mur, 4 ćw. XIX w.
- nr 49, dom, mur, 4 ćw. XIX w.
- nr 50, dom, mur, 4 ćw. XIX w.
- nr 51, dom, mur, 1 ćw. XX w.
- nr 52, dom, mur, ok. 1910 r.
- nr 56, dom, mur, 4 ćw. XIX w.
- nr 58, dom, cegła, XIX/XX w.
- nr 60, dom, mur, 4 ćw. XIX w.
- nr 64, dom, mur, ok. 1905 r.
- nr 65, dom, mur, ok. 1905 r.

- nr 66, dom, mur, ok. 1905 r.

- nr 68, dom, mur, 4 ćw. XIX w.

ul. Wschowska

- nr 2, dom, mur, 3 ćw. XIX w.

- nr 22, dom mur, 4 ćw. XIX w.

- nr 23, dom. mur, 4 ćw. XIX w.

- nr 24. dom mur, 4 ćw. XIX w.

- nr 31, dom. mur, 4 ćw. XIX w.

- nr 32, dom. mur, pocz. XX w.

GMINA WOLSZTYN

BARŁOŻNIA GOŚCIESZYŃSKA

- cmentarz ewangelicki XIX w.

BARŁOŻNIA WOLSZTYŃSKA

- nr 7, dwór XVIII/XIX w.

- cmentarz ewangelicki XIX w.

BERZYNA

- zespół folwarczny, 2 poł. XIX w. – przebudowany:

- rządcówka, ob. bud. mieszkalny, mur., 2 poł. XIX w.
- obora, ob. magazyn, mur., 2 poł XIX w.
- stodoła, ob. mieszalnia pasz, mur., 2 poł XIX w.
- obora, ob. magazyn i chlewnia, mur., 2 poł XIX w.

BŁOCKO

- zespół folwarczny, XVIIIw./XIX w., 4 ćw. XIX w.:

- rządcówka, mur., k. XIX w. (dom nr 10) – przebudowany
- dom mieszk. nr 9, mur, k: XIX w.
- obora, ob. jałownik, mur., k. XIX w.
- obora. ob. bukaciarnia, mur., k. XIX w.
- spichlerz ob. magazyn , mur., k. XIX w.
- kuźnia; stelmacharnia , mur., k. XIX w. – katastrofalny stan techniczny
- stodoła, mur., k. XIX w. – przebudowana, zły stan techniczny

CHORZEMIN

- układ przestrzenny wsi¹⁸

- zespół pałacowo – parkowy:

- pałac, mur., k. XIX w.
- park, k. XIX w.

- zespół folwarczny:

- spichlerz I, mur., 3 ćw. XIX w.
- spichlerz II, mur., 1892r. – przebudowany
- obora, mur., k. XIX w.
- obora II, mur., k. XIX w.
- rządcówka, mur., 1892 r.

¹⁸ Układ urbanistyczny wsi został uszczegółowiony na mapach w karcie adresowej zabytku przyjętej zarządzeniem Burmistrza Wolsztyna nr 216/2018 z dn. 22.08.2018 r.

- stodoła, mur., k. XIX w. – przebudowany
- kuźnia, mur., k. XIX w.
- stajnia, ob. obora, mur., k. XIX w.
- chlewnia, mur., k. XIX w. – przebudowany

- zespół kolonii mieszkalnej robotników folwarcznych:

- czworak nr 1, mur., k. XIX w.
- czworak nr 2, mur., k. XIX w.
- czworak nr 3, mur., k. XIX w.
- czworak nr 4, mur., k. XIX w.

- dom nr 10 – współczesny budynek

- dom nr 36, mur., 2 ćw. XIX w.

- szkoła, nr 78, mur., k. XIX w.

GOŚCIESZYN

- układ przestrzenny wsi¹⁹

- zespół kościoła p.w. św. Stanisława Biskupa:

- kościół parafialny, mur, 1778 r., rozbud. 1919 r.
- plebania, mur., 3 ćw. XIX w.
- sala parafialna, mur, 4 ćw. XIX w.
- dom nr 17, d. organistówka, mur., 4 ćw. XIX w.
- stodoła przy plebani, szch., pocz XIX w.

¹⁹ Układ urbanistyczny wsi został uszczegółowiony na mapach w karcie adresowej zabytku przyjętej zarządzeniem Burmistrza Wolsztyna nr 216/2018 z dn. 22.08.2018 r.

- zespół pałacowo – parkowy:

- pałac, mur., 2 poł XIX w.
- oficyna, mur., 3 ćw. XIX w.
- stajnia - ujeżdżalnia, , mur., pocz. XX w.
- stajnia koni wyjazdowych, mur., pocz. XX w.
- lodownia, mur., 3 ćw. XIX w.
- ogrodzenie z bramą kolumnadą i basztami, mur, metal, k. XIX w.
- park, XIX w.

- zespół folwarczny:

- obora , ob. garaże, mur., k. XIX w.
- stajnia. ob. obora, mur., k. XIX w.
- gorzelnia; mur., k. XIX w.
- stodoła, mur., k. XIX w.
- kuźnia. mur., k. XIX w.
- spichlerz ob. magazyn, mur., k. XIX w.
- chlewnia, mur., k. XIX w.
- ogrodzenie mur., część pn.

- zespół kolonii mieszkalnej:

- czworak III, mur. 3 ćw. XIX w. - dom nr 9
- czworak II, mur. 3 ćw. XIX w. - dom nr 10
- czworak I, mur. 3 ćw. XIX w. - dom nr 11
- dom nr 2, mur., 4 ćw. XIX w.
- dom nr 3, mur, 4 ćw. XIX w. - przebudowany

- dom nr 4, mur., 4 ćw. XIX w. - przebudowany
- dom nr 6, mur., 4 ćw. XIX w. - przebudowany
- dom nr 5, mur., k. XIX w. - przebudowany

- kapliczka przydrożna, mur., 2 poł. XIX w.

- figura Chrystusa, pocz. XX w.

- dom mieszkalny nr 1, d. szkoła, mur., pocz. XX w.

- budynek gospodarczy przy szkole, mur., pocz. XX w.

- cmentarz rzym.-kat. II poł. XVIII w. (przykościelny, mauzoleum Kurnatowskich)

- cmentarz rzym.-kat. I poł. XIX w.

- kostnica przy cmentarzu rzym.-kat. pocz. XX w.

- aleja dębowa przy drodze do Wolsztyna

KARPICKO

- cmentarz ewangelicki XIX w.

ul. Lipowa

- dom nr 32, mur, pocz. XX w.

- dom nr 33, mur., ok. poł. XIX w. + bud. gospodarczy, mur/szach, k. XIX w.

ul. Wczasowa

- dom nr 17 szach., ok. poł. XIX w.

- dom nr 19. drewn., 1 poł XIX w.

KĘBŁOWO

- układ urbanistyczny²⁰

- zespół kościoła parafialnego p.w. św. Bartłomieja

- kościół, mur., 1857r. -1897 r.
- plebania, mur, k. XIX w.
- figura św. Jana Nepomucena, XVIII w.
- cmentarz przykościelny II poł. XIX w.

- kościół cmentarny p.w. św. Wawrzyńca, drewn., k. XVI w.- 1778 r.

- cmentarz rzym.-kat. (przy drodze do Wolsztyna)

- remiza, ul. Jujki 1, mur, pocz. XX w.

- szkoła, ul. Rauera 2, mur., 1883 r.

- zespół dworca kolejowego (ok. 1900 r.):

- dworzec
- szalet

ul. Dębówiec

- zespół folwarczny k. XIX w. – pozostał jeden dom mieszkalny, przebudowany

ul. Jujki

- dom nr 3, mur/szach, ok. poł. XIX w.

- dom nr 4, mur., 2 poł. XIX w.

- dom nr 5, mur., 2 poł. XIX w.

²⁰ Układ urbanistyczny wsi został uszczegółowiony na mapach w karcie adresowej zabytku przyjętej zarządzeniem Burmistrza Wolsztyna nr 216/2018 z dn. 22.08.2018 r.

- dom nr 7, mur., 4 ćw. XIX w.
- dom nr 9, mur., 2 poł. XIX w.
- dom nr 10, mur., k. XIX w.
- dom nr 13, mur., 2 poł. XIX w.
- dom nr 15, mur., 1 ćw. XIX w.
- dom nr 17, mur/szach., 1 poł. XIX w. - nowy budynek
- dom nr 25, mur., 1 ćw. XX w.
- dom nr 27, mur., 2 poł. XIX w.

ul. Łąkowa

- dom nr 2, mur., 2 poł. XIX w.
- dom nr 3/5. mur., 2 poł. XIX w.
- dom nr 6, mur., k. XIX w.
- dom nr 7. mur., k. XIX w.
- dom nr 9. mur., 2 poł. XIX w.
- dom nr 10, mur., pocz. XX w.

ul. Młyńska

- nr 14 - wiatrak

ul. Rauera

- dom nr 4, mur., k. XIX w.
- dom nr 5, mur., 3 ćw. XIX w.
- dom nr 6, mur., 2 poł. XIX w.
- dom nr 8, mur., 2 poł. XIX w.
- dom nr 10, mur/szach., 4 ćw. XIX w.

- dom nr 14, mur., ok. poł. XIX w.

- dom nr 20, mur, 3 ćw. XIX w.

Rynek

- dom nr 1, mur, k. XIX w.

- dom nr 2, mur/szach., ok. poł. XIX w.

ul. Stradyńska

- dom nr 9, mur/szach., ok. poł. XIX w.

- dom nr 18, mur/szach., 2 poł. XIX w.

- dom nr 20, mur., 2 poł. XIX w.

ul. Wolsztyńska

- dom nr 2. mur/szach., 1 poł. XIX w.

- dom nr 4, mur., 2 poł. XIX w.

- dom nr 15, mur./szach., ok. poł. XIX w.

- dom nr 21, mur., 2 poł. XIX w.

- dom nr 24, mur., ok. poł. XIX w.

- dom nr 35, mur., pocz. XX w.

- dom nr 36/38, mur./szach., 3 ćw. XIX w. – przebudowany

- dom nr 42, mur., ok. poł. XIX w.

- dom nr 48, mur/szach., ok. poł. XIX w.

NIAŁEK WIELKI

- zespół folwarczny – przebudowany:

- spichlerz, mur., pocz. XX w.
- bud. gospodarczy, mur., 3 ćw. XIX w.

o budynek mieszkalny, mur., 2 ćw. XIX w.

- dom nr 4, mur., 4 ćw. XIX w.

- dom nr 11, mur., 4 ćw. XIX w.

- dom nr 14, mur - drewn., 3 ćw. XIX w.

- dom nr 19, mur - szach., 4 ćw. XIX w.

- dom nr 60, mur., 4 ćw. XIX w.

- dom nr 62, mur., 4 ćw. XIX w.

- dom nr 70, mur., 4 ćw. XIX w.

- relikty cmentarza ewangelickiego XIX w.

NOWA DĄBROWA

- kapliczka przydrożna, 2 poł XIX w.

NOWA OBRA

- dom nr 5, drewn., 1 ćw. XIX w.

- cmentarz ewangelicki XIX w.

NOWE TŁOKI

- dom nr 19, mur./drewn., 2 ćw. XIX w.

- dom nr 14, mur./drewn., 2 ćw. XIX w.

- nr 26, stodoła, szach., 1 ćw. XIX w.

- dom nr 29, mur, 2 ćw. XIX w., przeb. 4 ćw. XIX w.

- dom nr 36, szach./drewn., 1 ćw. XIX w.

- dom nr 44, drewn., 1 ćw. XIX w.

- dom nr 49, drewn., 1 ćw. XIX w., przebudowany

- dom nr 50, drewn., 1 ćw. XIX w.

- dawny cmentarz ewangelicki XIX w. (zlokalizowany w lesie)

- cmentarz rzym.-kat. XIX w.

NOWY WIDZIM

- szkoła podstawowa, mur, 1912 r.

OBRA

- założenie urbanistyczne²¹

- zespół poklasztorny cystersów:

- kościół parafialny p.w. św. Jakuba Apostoła, d. klasztorny cystersów, ob. Zgromadzenie ks. Oblatów, mur, 1722 r. – 1744 r., proj. Jan Catenazzi
- klasztor cystersów, mur., 1618 r., 1753-1755 r.
- opatówka, mur., 1724 r.
- organistówka, mur., 2 ćw. XVII w.
- zabudowania gosp. - stajnia - wozownia - obora, mur., 2 ćw. XVIII w.
- park

- zespół kościoła filialnego p.w. św. Walentego:

- kościół, drewn., 1719 r.
- brama cmentarna, mur., 2 poł. XVIII w.
- mur cmentarny
- cmentarz rzym.-kat. II poł. XVIII w.

- kaplica p. w. św. Anny, drewn, k. XVIII w.

²¹ Układ urbanistyczny wsi został uszczegółowiony na mapach w karcie adresowej zabytku przyjętej zarządzeniem Burmistrza Wolsztyna nr 216/2018 z dn. 22.08.2018 r.

- zespół pałacowo – parkowy:

- pałac, mur., k. XIX w.
- park krajobrazowy, XIX w.

- zespół folwarczny:

- obora I, mur., 1891 r.
- owczarnia, ob. obora, mur., 1891 r.
- stajnia ob. obora, mur., 1870 r.
- rządówka, ob. mieszkania, mur., k. XIX w.
- kuźnia, mur, 1920 r.
- stodoła, mur., 1880 r.
- gorzelnia, ob. spichlerz, 1889 r.

ul. Bernardowska

- nr 11 stodoła, szach., pocz. XIX w.

ul. Cmentarna

- dom nr 3, mur., 2 ćw. XIX w., przeb. pocz. XX w.

- dom nr 12, mur., 3 ćw. XIX w.

- dom nr 13, mur., 3 ćw. XIX w.

- dom nr 15, mur., 4 ćw. XIX w.

- dom nr 16, mur, 4 ćw. XIX w.

ul. Drzymały

- dom nr 15, mur/ drewn., 1 ćw. XIX w., przeb. pocz. XX w.

- stodoła w zagrodzie nr 24, drewn/mur., pocz. XIX w., przeb 4 ćw. XIX w.

- dom nr 25, mur/drewn., 1 ćw. XIX w., przeb. pocz. XX w.

ul. Kanałowa

- dom nr 17. mur., 4 ćw. XIX w.
- dom nr 18, ob. biblioteka, mur., 4 ćw. XIX w.
- dom nr 19. mur., pocz. XX w.
- dom nr 21: mur., 1911 r.
- dom nr 26, mur., 3 ćw. XIX w.
- dom nr 27. szach., 3 ćw. XIX w.

ul. Powstańców Wielkopolskich

- dom nr 6, mur., 4 ćw. XIX w.
- dom nr 24, mur/drewn., 1 ćw. XIX w.

ul. Szkolna

- dom nr 3, mur, 4 ćw. XIX w.
- dom nr 4, mur., 4 ćw. XIX w.
- dom nr 21, mur., 3 ćw. XIX w.

ul. Szopińskiego

- dom nr 9/10, mur/szach., 1 ćw. XIX w.
- dom nr 38, mur., 4 ćw. XIX w.
- dom nr 34, mur., 1 ćw. XX w.
- dom nr 41, mur., 4 ćw. XIX w.
- nr 34, młyn, mur., pocz. XX w. - przebudowany

ul. Wąska

- dom nr 7, mur., 4 ćw. XIX w.

ul. Wolsztyńska

- dom nr 2/3, mur., 3 ćw. XIX w.
- cmentarz rzym.-kat. II poł. XIX w.
- cmentarz rodowy w parku pałacowym, pocz. XX w.
- cmentarz rzym.-kat. 1926 r.

POWODOWO

- zespół pałacowo – parkowy:

- pałac, mur., pocz. XX w.
- oficyna, mur., k. XIX w., przebudowana
- park krajobrazowy, XIX w.

- zespół folwarczny:

- obora I. mur., 4 ćw. XIX w.
- obora II mur., 1828 r.
- rządcówka, mur., k. XIX w.
- dom włodarza z bud. gosp., ob. mieszk., mur., k. XIX w.
- wolarnia i źrebięciarnia, ob. chlewnia, mur., k. XIX w.
- gorzelnia, mur., 1819 r.

- kolonia mieszkalna:

- dom nr 6, mur., pocz. XX w.
- dom nr 10, mur., pocz. XX w.
- dom nr 11, mur., 3 ćw. XIX w.
- dom nr 13, mur., pocz. XX w.
- dom nr 14, mur., pocz. XX w.
- dom nr 15, mur., pocz. XX w.

- dom nr 16, mur., pocz. XX w.

RUDNO

- cmentarz ewangelicki, XIX w.

STARA DĄBROWA

- zespół dworsko – parkowy:

- dwór, mur., 3 ćw. XIX w.
- park krajobrazowy, XIX w.

- zespół folwarczny:

- obora I, mur., 1886 r.
- obora II, ob. cielęciarnia, mur, 1873 r. , przeb. XX w.
- bukaciarnia, ob. magazyn, mur, 1890 r.
- chlewnia, ob. bukaciarnia, mur., 1892 r.
- stajnia, mur., 1885 r.
- stodoła I, mur, 1884 r.
- stodoła II, mur., 1922 r.
- bukaciarnia, mur, 1890 r.
- chlew, ob. bud. gosp., mur., 1886 r.
- spichlerz, mur., 1873 r.
- kuźnia i stelmacharnia, ob. magazyn i wiata, mur., 1890 r.
- warsztat, mur., 4 ćw. XIX w.

- dom nr 1, mur., 3 ćw. XIX w.

- dom nr 14, mur., 4 ćw. XIX w.

- kapliczka przydrożna, mur., 2 poł XIX w.

STARY MŁYN

- leśniczówka, mur., szach., k. XIX w. - przebudowana

STARY WIDZIM

- zespół folwarczny:

- obora - stodoła I, mur., k. XIX w.
- stodoła - śrutownik, mur., k. XIX w.
- czworak I, (dziesięciorak) mur., k. XIX w.
- czworak II, (dziesięciorak) mur, k. XIX w.

- szkoła, mur./szach., k. XIX w.

- dom nr 11, mur., k. XIX w.

- dom nr 12, mur., 1860 r.

- dom nr 21, mur., 3 ćw. XIX w. (?)

- dom nr 22, ob. biblioteka, mur., 3 ćw. XIX w.

- dom nr 23, mur., 3 ćw. XIX w.

- dom nr 29, d. szkoła, mur., 3 ćw. XIX w..

- d. zajazd, nr 35, (ob. nr. 33) mur./szach., 1908 r.

- dom nr 38, mur/szach., 3 ćw. XIX w.

- młyn, przy nr 38, mur., pocz. XX w. (spalony, w ruinie)

- dom nr 42, mur., 4 ćw. XIX w.

- dom nr 54, mur., 3 ćw. XIX w.

- dom nr 55, mur., 4 ćw. XIX w.

- dom nr 59, mur., 2 ćw. XIX w.

- dom nr 60, mur., 3 ćw. XIX w.

- dom nr 64, drewn., 1 ćw. XIX w. (ruina)

- dom nr 81, mur, 3 ćw. XIX w.

ŚWIĘTNO

- cmentarz ewangelicki (w pobliżu tartaku, przy drodze na Widzim Stary, na wzgórzu)

- cmentarz rzym.-kat. / ewang. XIX w.

- zespół dworca kolejowego (dz. geodezyjna nr ew. 11)

- budynek dworca kolejowego
- budynek gospodarczy wraz z toaletą
- perony wybrukowane kostką granitową
- droga wybrukowana kostką granitową przy budynku dworca

zespół kościoła parafialnego

- kościół parafialny, szach. / mur., 2 pd. XIX w., pocz. XX w.
- plebania, ul. Mickiewicza 3, mur., ok. 1920 r.

- biblioteka, mur., 4 ćw. XIX w. d. dwór

- remiza. ul. Szkolna 1, 1929 r.

- szkoła, ul. Powstańców Wielkopolskich nr 60, mur., 4 ćw. XIX w.

ul. Mickiewicza

- dom nr 2, mur, 4 ćw. XIX w.

- dom nr 4, mur., 3 ćw. XIX w.

- dom nr 7, mur, drewn., 1 ćw. XIX w.

- dom nr 16/18, mur., po 1930 r. (dom urzędników?)

- dom nr 22; mur, ok. 1930 r.

- dom nr 21, mur, l. 20 XX w.

ul. Poprzeczna

- dom nr 4, mur., 2 ćw. XIX w.

ul. Powstańców Wielkopolskich

- dom nr 10, mur, ćw. XIX w.

- dom nr 21, mur., 3 ćw. XIX w.

- dom nr 25, mur., 2 ćw. XIX w.

- dom nr 37, mur., 3 ćw. XIX w.

- dom nr 59, mur., 4 ćw. XIX w.

- dom nr 61, mur., 3 ćw. XIX w.

- dom nr 64, mur., ok. 1870 r.

- dom nr 65, mur., 4 ćw. XIX w.

- młyn przy nr 65, mur., k. XIX w.

- dom nr 68, mur., 4 ćw. XIX w., rozb. 30 XX w.

- dom nr 69, mur., 3 ćw. XIX w.

- dom nr 71, mur., 4 ćw. XIX w.

- dom nr 73, mur., 3 ćw. XIX w.

- dom nr 74, mur., 3 ćw. XIX w.

- dom nr 75, mur., 4 ćw. XIX w.

TŁOKI

- układ przestrzenny wsi²²

²² Układ urbanistyczny wsi został uszczegółowiony na mapach w karcie adresowej zabytku przyjętej zarządzeniem Burmistrza Wolsztyna nr 216/2018 z dn. 22.08.2018 r.

- zespół folwarczny – część budynków w ruinie

- szkoła, mur., k. XIX w.

- dom nr 44, mur., 1890 r.

- dom nr 48, drewn./głina., 1 ćw. XIX w.

WIDZIM STARY

- cmentarz ewangelicki (relikty)

WILCZE

- dom nr 16, drewn.

- cmentarz ewangelicki II poł. XIX w. (relikty)

WOLA DĄBROWIECKA

- szkoła, mur., k. XIX w. ob. dom - przebudowany

- dom nr 3a, mur., 4 ćw. XIX w.

WRONIAWY

- układ przestrzenny wsi²³

- zespół pałacowo – parkowy:

- pałac, ob. dom wczasowy dla dzieci, mur, pocz. XX w.
- park krajobrazowy, XIX w.
- dom ogrodnika przy bramie pałacowej, mur., k. XIX w.
- szklarnia, XX w. (w ruinie)
- ogrodzenie parku z bramą mur., k. XIX w.

²³ Układ urbanistyczny wsi został uszczegółowiony na mapach w karcie adresowej zabytku przyjętej zarządzeniem Burmistrza Wolsztyna nr 216/2018 z dn. 22.08.2018 r.

- zespół folwarczny:

- stajnia cugowa, mur., k. XIX w.
- stajnia koni roboczych i wolarnia, mur., k. XIX w.
- wozownia ze spichlerzem, magazyn, mur., k. XIX w.
- spichlerz, mur., k. XIX w.
- bud. wielofunkcyjny, ob. administr. i mieszk., mur., k. XIX w.
- obora I, mur, k. XIX w.
- obora II, ob. chlewnia, mur., k. XIX w.
- obora III, ob. chlewnia, mur., k. XIX w.
- kurnik, ob. nieużytkowany, mur., k. XIX w.
- dom mieszkalny, d. kowala i stelmacha, mur., k. XIX w.
- stelmacharnia, mur, k. XIX w.
- wolarnia ze spichlerzem, mur., k. XIX w.
- mur ogrodzeniowy, mur., k. XIX w.

- kolonia mieszkalna robotników folwarcznych - domy ul. Wolsztyńska:

- dom robot., folw. nr 2, mur., pocz. XX w.
- dom robot., folw. nr 4, mur., pocz. XX w.
- dom robot., folw. nr 6, mur., pocz. XX w.
- dom robot., folw. nr 8, mur., pocz. XX w.
- dom robot., folw. nr 12, mur., pocz. XX w.
- dom robot., folw. nr 14, mur., pocz. XX w.
- dom robot., folw. nr 16, mur., pocz. XX w.
- dom robot., folw. nr 18, mur., pocz. XX w.

ul. Dworcowa

- dom nr 10, mur., 4 ćw. XIX w.
- dom nr 12: mur., 4 ćw. XIX w.
- dom nr 15, mur., 4 ćw. XIX w.
- dom nr 17 (d. 109), drewn/szach., 1 ćw. XIX w.
- dom nr 18, mur., 4 ćw. XIX w.
- dom nr 34, mur., 3 ćw. XIX w.
- dom nr 41. drewn., 1 ćw. XIX w.

ul. Wolsztyńska

- dom nr 1, mur., 2 ćw. XIX w.
- dom nr 20, mur., 4 ćw. XIX w.
- dom nr 26, mur., 3 ćw. XIX w.
- szkoła, ul. Dworcowa 33, mur., pocz. XX w.

5.5. SKRÓCONY WYKAZ ZABYTKÓW RUCHOMYCH Z TERENU GMINY WOLSZTYN 24

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Nr rejestru	Data wpisu	il. obiektów w ewidencji	Ilość obiektów w rejestrze
1	2	4	5	6	7	8
1	Wolsztyn	Kościół par. p.w. Niepokalanie Poczętej NMP -	218/B	28.10.1981 r.	117	57 pozycji

²⁴ Rozdział opracowany na podstawie informacji otrzymanych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu, Delegatury w Lesznie. Grudzień 2016 r.

		wyposażenie i wystrój				
2	Wolsztyn	Kaplica szpitalna przy Domu Opieki Społecznej Caritas - wyposażenie i wystrój	-	-	53	-
3	Wolsztyn	Kościół fil. p.w. Wniebowzięcia NMP - wyposażenie	-	-	2	-
4	Wolsztyn	Domy – stolarka	-	-	8	-
5	Berzyna	Krzyż przydrożny	-	-	1	-
6	Berzyna	Rzeźby: Chrystus ukrzyżowany i Matka Boska	208/B	11.11.1976 r.	2	2
7	Gościeszyn	Kościół par. p.w. św. Stanisława Biskupa – wystrój i wyposażenie	199/B	29.09.1976 r.	69	10
8	Gościeszyn	Pałac – wystrój i wyposażenie	-	-	16	-
9	Kębłowo	Kościół par. p.w. św. Bartłomieja – wyposażenie i wystrój	-	-	48	-
10	Kębłowo	Kościół fil. p.w. św. Wawrzyńca – wyposażenie i wystrój	-	-	11	-
11	Obra	Kościół pocysterski p.w. św. Jakuba Apostoła –	210/B	12.05.1977 r.	114	80

		wyposażenie i wystrój				
12	Obra	Kościół fil. p.w. św. Walentego – wyposażenie Kapliczka św. Anny – wyposażenie	213/B	25.05.1977 r.	57	33
13	Świętno	Kościół fil. p.w. św. Stanisława Kostki - wyposażenie	-	-	1	-
14	Wroniawy	Pałac – wystrój i wyposażenie	-	-	95	-

6. OBSZARY NAJWIĘKSZEGO ZAGROŻENIA DLA ZABYTKÓW W GMINIE WOLSZTYN.

Brak aktualnych planów zagospodarowania dla niektórych obszarów gminy Wolsztyn pociąga za sobą zagrożenie dla zabytków nieruchomych architektury i urbanistyki, czego przykładem może być cenny pod względem urbanistyczno-architektonicznym obszar dzielnicy z przeł. XIX i XX w. tzw. zatorza w Wolsztynie. Szybkiej degradacji mogą ulegać pozbawione należytej opieki parki, jest to jednak proces częściowo odwracalny. Zagrożeniem dla zabytków nieruchomych jest zwłaszcza prowadzenie samowolnych działań inwestycyjnych przez dzierżawców i właścicieli obiektów zabytkowych, negatywnym przykładem może być tutaj dawna zabudowa folwarczna w Kębłowie-Dębówcu, Niałku Wielkim i Berzynie, gdzie budynki z przełomu XIX i XX w. zostały całkowicie zrujnowane, przebudowane lub już rozebrane. Inna grupa zagrożonych degradacją zabytków to budynki niezamieszkałe lub nieużytkowane - m.in. pałac w Gościeszynie. Znacznym uszczupleniem wartości zabytków nieruchomych jest samowolna wymiana oryginalnej stolarki architektonicznej, zwłaszcza okien. Obecnie z uwagi na wysokie koszty robocizny mało kto decyduje się na konserwację drewnianych, historycznych okien krosnowych lub skrzynkowych, stosując jako tańszą alternatywę mniej kłopotliwe w eksploatacji okna plastikowe lub, w lepszych przypadkach, drewniane okna zespolone. Stare budynki często pozbawiane są ceramicznego pokrycia dachowego, a zewnętrzne ocieplenie ścian pociąga za sobą bezpowrotną utratę dekoracji architektonicznych. Budynki są również malowane na nieodpowiednie kolory lub nieodpowiednią farbą szybko ulegającą wypłowieniu lub złuszczeniu. Zjawisko niszczenia historycznego lub estetycznego wyglądu budynków wynika z braku odpowiedniej

wiedzy i poczucia estetyki, co ma swoje podłoże chociażby w redukcji liczby zajęć wychowania plastycznego, historii, historii sztuki i podstawowego prawa w szkołach na poziomie już elementarnym.

Objazd terenowy wykonany dla potrzeb weryfikacji gminnej ewidencji zabytków oraz niniejszego opracowania wykazał, że na przestrzeni ostatnich 25 lat, w wyniku rozbiórek lub samowolnych przeróbek architektonicznych – przebudów lub rozbudowy, ocieplenia ścian, zmiany materiału pokrycia dachowego na mniej szlachetny np. blachodachówkę, swoje walory zabytkowe utraciło ok. 200 obiektów zlokalizowanych na terenie gminy Wolsztyn. Jest to jednak zjawisko powszechne w całym kraju. Oczywiście zaobserwowano też pozytywne zjawiska i należy stwierdzić, że zabudowa gminy, zwłaszcza samego miasta Wolsztyn wyróżnia się pozytywnie na tle innych miejscowości w Wielkopolsce. Nie występuje tutaj zjawisko powszechnego chaosu w przestrzeni powodowanego samowolnymi reklamami lub budynkami o jaskrawych kolorach lub udziwnionej architekturze.

Na szczególne niebezpieczeństwo narażone są zabytki ruchome, zwykle w wyniku kradzieży, aktów wandalizmu, nieumyślnego uszkodzenia lub pożaru. Gmina Wolsztyn poza zbiorami zgromadzonymi w Muzeum Regionalnym w Wolsztynie, nie jest właścicielem zabytków ruchomych wpisanych do rejestru lub ewidencji zabytków. Obiekty zgromadzone w Muzeum są przechowywane i zabezpieczone w należyty sposób. W zabytkowych kościołach gminy są zainstalowane systemy antywłamaniowe i przeciwpożarowe.

Zagrożenie dla zabytków archeologicznych może wynikać z aktów wandalizmu, kradzieży, samowolnych wykopalisk lub eksploatacji rolniczej. Gmina Wolsztyn jest typową gminą rolniczą. Większość stanowisk archeologicznych została zarejestrowanych na terenach rolniczych, zatem zagrożenie dla substancji zabytkowej stanowi głęboka orka i inne zabiegi agrotechniczne. Orka powoduje destrukcję warstw i obiektów archeologicznych. Z kolei intensywne nawożenie i używanie środków chemicznych może mieć wpływ na zachowanie zabytków wytworzonych z materiałów organicznych takich jako kości, róg i stanowisk sepulkralnych.

Aby zapobiec zniszczeniom stanowisk archeologicznych, prace ziemne przy inwestycjach drogowych, budowy zbiorników, kopalni kruszywa, poszerzanie rowów melioracyjnych, budowa infrastruktury pod zespoły elektrowni wiatrowych itp. w strefach ochrony zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych wymagają prowadzenia prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Poznaniu, Delegaturą w Lesznie. Jest to szczególnie ważne, bowiem inwestycje te w bezpowrotny sposób niszczą substancję zabytkową oraz ruchome i nieruchome zabytki archeologiczne. Zagrożenie stanowi również rozwój budownictwa mieszkalnego,

które lokalizowane na obrzeżach miasta Wolsztyna i wsi wchodzi na tereny uprzednio wykorzystywane rolniczo.

Kolejne zagrożenia, które nasiliły się w ciągu ostatnich lat to penetrowanie terenu przy użyciu wykrywaczy metali w poszukiwaniu zabytków, głównie militariów. Rozmiarów zniszczeń tej kategorii zagrożenia nie potrafimy ocenić.

Na terenie gminy Wolsztyn w najbliższych latach nie planuje się poważniejszych inwestycji prowadzonych przez Gminę Wolsztyn, które wiązałyby się z naruszeniem gruntu. W przypadku pojawienia się tego typu inwestycji, w celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub wyznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków.

7. ANALIZA SWOT MOCNYCH I SŁABYCH STRON OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY WOLSZTYN

Analiza SWOT jest narzędziem diagnostycznym pozwalającym porównać własne mocne i złe strony (Strengths i Weaknesses), oraz szanse i zagrożenia (Opportunities i Threats) płynące z otoczenia, co może mieć w tym przypadku wpływ na ochronę i opiekę nad zabytkami gminy. Metoda pozwala uchwycić przeszkody, które należy przezwyciężyć lub zminimalizować w celu osiągnięcia pożądanego rezultatu.

Mocne strony	Słabe strony
Koncentracja na terenie gminy wielu interesujących zabytków na niewielkim obszarze o ciekawej historii, kilka obiektów posiada bardzo wysoką wartość zabytkową, co wyróżnia je w skali kraju.	Większość właścicieli zabytków ujętych jedynie w ewidencji zabytków nie wie o tym, że ich obiekty objęte są ochroną konserwatorską, lub nie rozumie związanych z tym przepisów i obowiązków.

<p>Istniejąca, jedyna obecnie na świecie, Parowozownia oraz zabytkowy tabor kolejowy. Stworzona w celu opieki nad tym zabytkiem instytucja kultury „Parowozownia Wolsztyn”</p>	<p>Działalność Parowozowni – sprzedaż biletów, usługi - nie jest rodzajem komercyjnej działalności zapewniającym jej własną, dalszą egzystencję. Powodzenie przedsięwzięcia uzależnione jest od dodatkowego finansowania ze środków publicznych i uzyskania znacznych dotacji zewnętrznych.</p>
<p>Wolsztyn posiada dobrze zachowany, charakterystyczny zespół budowlany i układ urbanistyczny miasta wpisany do rejestru zabytków. Obszar ten w wyniku działań samorządu został poddany rewitalizacji i w ostatnim czasie uzyskał nowy estetyczny wygląd.</p>	<p>Część prywatnych właścicieli domów stanowiących element zespołu budowlanego miasta, wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków nie posiada wystarczających środków na ich remont.</p>
<p>Na terenie gminy znajdują się atrakcyjne tereny przyrodnicze – jeziora, lasy i parki, przy których jest rozwinięta nowoczesna infrastruktura turystyczno-rekreacyjna.</p>	<p>Woda w jeziorach jest zanieczyszczona. Część parków przypałacowych jest niedostępna i zaniedbana.</p>
<p>Przez teren gminy przebiegają krajowe i lokalne szlaki turystyczne piesze, rowerowe i konne. Sprzyjają temu dobre połączenia komunikacyjne - drogowe, sieć alei polnych, niekiedy brukowanych.</p>	<p>Szlaki są słabo oznakowane. Brak tablic informacyjnych i drogowskazów. Powinny one wyraźnie wskazywać czekające na turystów atrakcje.</p>
<p>Gmina Wolsztyn posiada zaktualizowane Studium Uwarunkowań i Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Wolsztyn oraz Strategię Rozwoju Gminy, a zawarte w nich zapisy wyraźnie ukierunkowują działania związane z ochroną zabytków.</p>	<p>Studium Uwarunkowań i Zagospodarowania Przestrzennego Gminy zawiera tylko wytyczne ogólne i nie jest aktem obowiązującego prawa lokalnego. Brakuje obowiązujących planów miejscowych m.in. dla wartościowych pod względem występowania zabytków terenów. Plany zawarte w Strategii rozwoju gminy często</p>

	uzależnione są od uzyskania środków zewnętrznych.
Gmina jest właścicielem interesującego Muzeum Regionalnego w Wolsztynie, a zwłaszcza wyjątkowego w skali regionu Skansenu Budownictwa Ludowego Zachodniej Wielkopolski.	Promocja Muzeum jest zbyt mało widoczna w dalszym regionie. Skansen nie posiada już więcej terenów dla ewentualnego postawienia innych obiektów.

Szanse	Zagrożenia
Duże nagromadzenie zabytków i związany z tym rozwój turystyki stwarza szanse na zwiększenie zatrudnienia w regionie.	Część zabytków zagrożona jest z powodu samowolnych lub niekontrolowanych inwestycji budowlanych.
Planowane w dalszej perspektywie inwestycje gminne lub współfinansowane przez Gminę stwarzają szansę na zwiększenie atrakcyjności kulturalno-turystycznej miasta i dalszy jego rozwój.	Niezrealizowane do końca inwestycje mogą narazić Gminę na duże koszty i nie przynieść wymiernych korzyści. Zagrożeniem może być także w tym przypadku brak odpowiednich dotacji zewnętrznych.
Samorząd Gminy Wolsztyn może na podstawie Ustawy o ochronie zabytków udzielać dotacje z przeznaczeniem na remonty zabytkowych obiektów niebędących własnością Gminy ²⁵ .	Na obszarze gminy jest wiele wartościowych obiektów zabytkowych, niewpisanych do rejestru zabytków, ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Obecna uchwała Rady Gminy Wolsztyn w sprawie udzielania dotacji na remonty zabytków, nie przewiduje wsparcia dla

²⁵ Uchwała nr XXX/236/2009 Rady Miejskiej w Wolsztynie z dnia 4 marca 2009 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków.

	właścicieli obiektów ujętych jedynie w gminnej ewidencji zabytków, co należy zmienić.
Wprowadzenie do programu szkół specjalnych wykładów na temat historii i zabytków regionu powinno wpłynąć pozytywnie na wzrost lokalnego patriotyzmu oraz świadomości estetycznej i historycznej młodych mieszkańców gminy.	Nieodpowiednio prowadzone, nieatrakcyjne, nieinteraktywne zajęcia mogą wywołać przeciwny do zamierzonego skutek.
Istniejące obecnie różnego rodzaju fundusze unijne związane z ochroną zabytków, rozwojem wsi, ekologią, rozwojem edukacji stwarzają szansę wyremontowania różnych zabytków z terenu gminy.	Zagrożeniem dla pozyskania środków unijnych może być brak wymaganych środków własnych oraz ewentualny brak odpowiedniej kadry mającej za zadanie wyszukanie funduszy i przygotowanie odpowiednich wniosków.
Zaniedbane obiekty mogą zmienić właścicieli, którzy dostrzegą ich zabytkową wartość i zainwestują odpowiednie środki w ich remont.	Daleko posunięty zakres destrukcji zniszczonych zabytkowych obiektów może skutecznie zniechęcać do ich remontowania z uwagi na wyższe niż przy innych obiektach koszty, problemy biurokratyczne i brak odpowiedniego wsparcia ze strony państwa.

8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE I HARMONOGRAM DZIAŁAŃ W LATACH 2021-2024

Nazwa i opis zadania	Termin wykonania	Komórka odpowiedzialna za realizację zadania
<u>Zadanie 1</u> – Przygotowanie i przyjęcie nowej uchwały w sprawie określenia zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub ujętym w gminnej ewidencji zabytków, zlokalizowanym na terenie Gminy Wolsztyn.	2021	Burmistrz Wolsztyna Rada Miasta
<u>Zadanie 2</u> – Zabezpieczenie środków w corocznym budżecie Gminy w kwocie ok 30-50 tys. zł. na udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków znajdujących się na terenie gminy Wolsztyn.	2021-2024	Burmistrz Wolsztyna Rada Miasta Skarbnik Gminy
<u>Zadanie 3</u> – Założenie profilu internetowego (np. Facebook) promującej miejscowe tradycje i rzemiosło oraz inne dziedzictwo niematerialne i materialne - architekturę regionalną, jej charakterystyczne elementy konstrukcji i wystroju architektonicznego, metody konserwacji zabytków oraz zasady postępowania z obiektami zabytkowymi.	2022	Urząd Miejski, Muzeum Regionalne, firma lub osoba zewnętrzna
<u>Zadanie 4</u> – Prowadzenie bieżących przeglądów i prac konserwacyjnych obiektów należących do Gminy, ujętych w GEZ – m.in. przedszkole w Chorzeminie, cmentarze, parki i tereny zielone.	2021-2024	Urząd Miejski, Muzeum Regionalne, firma lub osoba zewnętrzna
<u>Zadanie 5</u> – Wykonanie inwentaryzacji architektoniczno-konserwatorskiej kilku lub kilkunastu wybranych przykładów architektury regionalnej oraz ich elementów stolarki architektonicznej.	2021-2024	Urząd Miejski, Muzeum Regionalne, firma lub osoba zewnętrzna

<u>Zadanie 6</u> – Promocja historii i walorów turystycznych gminy, w tym dawnej granicy polsko-niemieckiej. (internet, wydawnictwa)	2021-2024	Biuro Turystyki i Rekreacji
<u>Zadanie 7</u> – Promocja miejscowego folkloru i tradycji poprzez warsztaty zajęciowe. Odtworzenie tradycyjnego stroju ludowego – ludności polskiej, niemieckiej (olęderskiej), żydowskiej	2021-2024	Biuro Turystyki i Rekreacji, Muzeum Regionalne, Ośrodek Kultury
<u>Zadanie 8</u> – Opracowywanie i umieszczanie na szlakach turystycznych tablic informacyjnych dotyczących zabytków w gminie.	2021-2024	Biuro Turystyki
<u>Zadanie 9</u> – Wykonywanie i gromadzenie wykonanych filmów np. gmina Wolsztyn z lotu ptaka, Parowozownia Wolsztyn, w celu publikacji w internecie - z udziałem sponsorów.	2021-2024	Biuro Turystyki
<u>Zadanie 10</u> – Wykonanie aktualizacji gminnej ewidencji zabytków w systemie geoportalu GISON,	2021-2022	Wydział Gospodarki Przestrzennej i Obrotu Nieruchomościami Urzędu Miejskiego w Wolsztynie
<u>Zadanie 11</u> – Opracowanie i przyjęcie gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	2021-2022	Urząd Miejski, Burmistrz Wolsztyna

9. MONITORING DZIAŁANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków opiece nad zabytkami Burmistrz Wolsztyna zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez Radę Gminy Wolsztyn.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

W realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami, Urząd Miejski w Wolsztynie zamierza skorzystać w miarę możliwości z środków własnych oraz z środków przeznaczanych na ten cel przez władze powiatowe, wojewódzkie, państwowe a także Unii Europejskiej. Skutecznym poszukiwaniem

środków powinno być bieżące monitorowanie stron internetowych urzędów oraz instytucji udzielających odpowiedniego wsparcia, są to m.in.:

- Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (www.mkidn.gov.pl) w ramach swoich uprawnień tworzy programy wspierające między innymi prace służące ochronie zabytków. Rodzaje i zakresy ochrony zgodne są z aktualną polityką ochrony dziedzictwa kulturowego Rządu Rzeczypospolitej.
- Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków (www.poznan.wuoz.gov.pl) – dotacje przyznawane są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków na podstawie wniosków złożonych przez właścicieli, posiadaczy lub użytkowników zabytków.
- Samorząd Województwa Wielkopolskiego (www.umww.pl) – budżet województwa wielkopolskiego przewiduje środki na pomoc finansową ukierunkowaną na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Są to dotacje celowe z budżetu na finansowanie lub dofinansowanie prac remontowych i konserwatorskich obiektów zabytkowych m. in. jednostek sektora finansów publicznych.
- Fundusz Kościelny (www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny) – dotacje udzielane wyłącznie na remonty i konserwacje zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających obiektów. Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących, wyposażenia obiektów sakralnych oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz. Podmiotami uprawnionymi do otrzymywania środków Funduszu Kościelnego są: osoby prawne Kościoła Katolickiego; osoby prawne innych kościołów i związków wyznaniowych działających na podstawie ustaw o stosunku Państwa do kościołów oraz związków wyznaniowych o osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych wpisanych do rejestru kościołów i związków wyznaniowych, o którym mowa w art. 30 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania.
- Środki finansowe ze źródeł zewnętrznych na zadania inwestycyjne i społeczne do współfinansowania z funduszy krajowych i zagranicznych Unii Europejskiej.
- Fundusze norweskie (www.eog.gov.pl) - jest to forma finansowej pomocy przyznawana przez Islandię, Norwegię i Lichtenstein, wszystkim państwom Unii Europejskiej. Jest to bezzwrotna forma pomocy, w zamian za co państwa te uzyskują możliwość prowadzenia działalności na rynkach wewnętrznych Unii Europejskiej, mimo że prawnie nie są jej członkami. Łącznie na III

edycję Funduszy norweskich i EOG państwa-darczyńcy, czyli Norwegia, Islandia i Liechtenstein, przeznaczyły kwotę ponad 2,8 mld euro. Wsparcie przyznano 15 państwom Europy Środkowej i Południowej oraz krajom bałtyckim. Polska z alokacją 809,3 mln euro, podobnie jak w poprzednich latach, pozostaje największym beneficjentem tych środków.

- Środki własne Gminy, w tym również w celu udzielania dotacji dla podmiotów zewnętrznych, zgodnie z art. 77 i 81 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Ustawą z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków i obejmować nakłady konieczne na:
 - sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
 - przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
 - wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
 - opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
 - wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
 - sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
 - zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
 - stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
 - odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
 - odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
 - odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
 - modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
 - wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
 - uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych,
 - działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,

- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.